

חגיגה פרק ראשון הכל חייבין

(חגיגה ב, א)

משנה:

הכל חייבין בראייה (במצות ראיית כל זכורך [שמות כג, יז]: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון [ז' שצריכים להתראות בעזרה ברגל] חוץ מחרש שוטה וקטן (דלאו בני דעה ניהו ופטורין ממצות), וטומטום, ואנדרוגינוס, ונשים, ועבדים שאינם משוחררים, החיגר, והסומא (כולה יליף מקראי בגמרא), והחולה, והזקן, ומי שאינו יכול לעלות ברגליו (מירושלים לעזרה; ובגמרא מפרש להו). איזהו 'קטן'?

כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית - דברי בית שמאי;

ובית הלל אומרים: כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית (אבל מכאן ואילך, אף על פי שאינו חייב מן התורה - הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות),

שנאמר (שמות כג, יד) שלש רגלים [תחג לי בשנה] (הראוי לעלות ברגליו חייב הכתוב, וכיון דגדול פטור מן התורה - קטן לאו בר חינוך הוא);

בית שמאי אומרים: הראייה שתי כסף (גדול הבא להיראות צריך להביא עולה, ואינה פחותה משתי כסף; שתי מעות כסף, שהן שליש דינר, שנאמר ולא יראו פני ריקם (שמות כג, טו), ויליף בגמרא שצריך להביא עולה; אף על פי שלא נתנה בו תורה שיעור - חכמים נתנו שיעור) והחגיגה מעה כסף (שלמי חגיגה חייבין היחידים להביא ברגל, דילפינן לה בשלהי פירקין (דף ט. ט) מוחגותם אותו חג לה' (שמות יב, יד); ויקרא כג, מא);

ובית הלל אומרים: הראייה מעה כסף, והחגיגה שתי כסף.

גמרא:

'הכל' לאתויי מאי?

לאתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין;

ולרבינא, דאמר (לקמן בפירקין (דף ט. ד)) 'מי שחציו עבד וחציו בן חורין

פטור מן הראייה', 'הכל' לאתויי מאי?

לאתויי חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני.

הניחא למאן דאמר כולן תשלומין זה לזה (לקמן אמרינן בפירקין (דף ט. ט) שיש לקרבנות החג תשלומין כל שבעה, ואיפליגו בה אמוראי: איכא למאן דאמר תשלומין זה לזה, ואיכא למאן דאמר כולם תשלומין דראשון הן; ואמרינן: מאי בינייהו? חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני איכא בינייהו: מאן דאמר 'כולן תשלומין דראשון', מי שמחויב בראשון ולא הביא יביא באחד משאר הימים, ומי שאינו מחויב אינו צריך תשלומין; ומאן דאמר תשלומין זה לזה - קסבר החובה מוטלת על כל אחד מן שאר הימים ולא על הראשון לבדו, הלכך אף מי שפטור בראשון ונראה בשני - חייב להביא, ואם לא יביא בו ביום יביא למחר), אלא למאן דאמר כולן תשלומין דראשון - 'הכל' לאתויי מאי?

לאתויי סומא באחת מעיניו, ודלא כי האי תנא, דתניא [תוספתא חגיגה פ"א מ"ב]: 'יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו

- פטור מן הראייה, שנאמר (שמות כג, יז): שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה']

'יִרְאָה' - 'יִרְאָה' כתיב וקרינן יִרְאָה: יראה כל זכורך את פני האדון דמשמע שהאדם רואה את השכינה; יִרְאָה כל זכורך את פני האדון משמע שהאדון בא לראותך; הקיש הכתוב ראייתך לראייתו): כדוך שבא לראות (כדרך שבא לראותך) - כך בא לראות (כך הוא בא לראות ממך) - [ספרי ראה פסוק קמג]: מה לראותך בשתי עיניו - אף לראות (מן האדם) בשתי עיניו (של אדם);

ואיבעית אימא לעולם כדאמרי מעיקרא, ודקא קשיא לך הא דרבינא - לא קשיא: כאן [רבינא] כמשנה ראשונה, כאן כמשנה אחרונה, דתנן

[עדות פ"א מ"ג; גיטין פ"ד מ"ג]: 'מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד - דברי בית הלל; אמרו להם בית שמאי:

(חגיגה ב, ב)

תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם (כל תקנת רבו כאן היא, אבל תקנת העבד אין כאן: אם נתקן במשפט הממון לא נתקן בפריה ורביה): לישא שפחה אינו יכול (מפני צד החרות

שבו, וכתיב לא יהיה קדש וגו' (דברים כג, יח)), בת חורין אינו יכול (מפני צד עבדות שבו);

ליבטיל? והלא לא נכרא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר (ישעיהו מה, יח)]

כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים יצר הארץ ועשה הוא כוננה] לא תהו בראה לשבת יצרה [אני ה' ואין עוד] (לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה); אלא מפני תיקון

העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב לו שטר על

חצי דמיו; וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי' (משנה ראשונה =

קודם שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי; סיפא דמתניתין, דקתני 'חוץ מן העבדים שאינן משוחררים' דאוקמא רבינא במי שחציו עבד וחציו בן חורין דפטור - נשנית קודם שחזרו בית הלל, אבל לאחר שהודו לבית שמאי שיש על בית דין לכופ את אדונו לשחררו, והוה ליה כאלו משוחרר כבר, וחייב; ומשנה שנשנית לא זזה ממקומה).

חוץ מחרש שוטה וקטן כו' :
 קתני חרש דומיא דשוטה וקטן : מה שוטה וקטן דלאו בני דעה - אף חרש דלאו בר דעה הוא, וקא משמע לן כדתנן (בריש מסכת תרומות (פ"א מ"ב)) :
 'חרש שדיכרו חכמים ככל מקום' (שהשוו אותו לשוטה לפטורו) = (לא דברו אלא במי שאינו שומע ואינו מדבר) (הכי קים להו לרבנן דמי שאינו שומע ואינו מדבר דלאו בני דעה נינהו) - הא מדבר ואינו שומע (תחילתו היה פקח עד שלמד לדבר ואח"כ נתחרש), שומע ואינו מדבר - חייב.

תנינא (במתניתין [נ"ל שצ"ל 'במתניתא']) להא, דתנו רבנן (בברייתא ולמדנו שהברייתא הזאת עיקר וסומכין עליה) : 'המדבר ואינו שומע - זהו 'חרש'; שומע ואינו מדבר - זהו 'אלם'; זה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם' (היינו כמתניתין, דלא פטר אלא חרש הדומה לשוטה);

וממאי דמדבר ואינו שומע זהו 'חרש', שומע ואינו מדבר זהו 'אלם'? דכתיב (תהלים לח, יד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו; ואיבעית אימא כדאמרי אינשי : איש תקיל מילוליה (אלם כמשמעו, נוטריקון איש תקיל מלוליה = ניטל דבורו).

מדבר ואינו שומע שומע ואינו מדבר - חייב :
 והתניא : 'מדבר ואינו שומע שומע ואינו מדבר - פטור' (מן הראייה) (קשיין אהדי מתניתין וברייתא)?

אמר רבינא - ואיתימא רבא (מתניתין דתני אצל ראייה חרש - דומיא דשוטה) : חסורי מיחסרה והכי קתני : 'הכל חייבין בראייה ובשמחה חוץ מחרש המדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר - שפטור מן הראייה, ואף על פי שפטור מן הראייה (בעולת ראייה ליראות) - חייב בשמחה (ולקמן פריך מאי שנא לענין ראייה דפטור [חרש המדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר] ולענין שמחה דמחייב), ואת שאינו לא שומע ולא מדבר ושוטה וקטן פטור אף מן השמחה הואיל ופטורים מכל מצות האמורות בתורה' (דאף על פי דלא דומה לשוטה - פטור; וכי תניא מתניתין דומיא דשוטה - גבי שמחה הוא דתני, ותרי מיני חרש תנא מתניתין, וחסורי מיחסרה מתניתין והכי קתני: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש כל דהו: או שומע ואינו מדבר או מדבר ואינו שומע).
 תניא נמי הכי : 'הכל חייבין בראייה ובשמחה חוץ מחרש המדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר, שפטורין מן הראייה; ואף על פי שפטור מן הראייה -

(חגיגה ג, א)

חייב בשמחה (לשמוח בחג, דכתיב ושמחת בחגך (דברים טז, יד), ואמרין לקמן (דף פ. ח) דשמחה בשלמים: לאכול את הבשר, וילפינן לה (פסחים דף קט.) מ-וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת (דברים כז, י); ואת שאינו לא שומע ולא מדבר (היינו חרש דמתניתין, שסמכו לשוטה וקטן), ושוטה וקטן - פטורין אף מן השמחה, הואיל ופטורין מכל מצות האמורות בתורה'.

מאי שנא לענין ראייה דפטורין [מחרש המדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר], ומאי שנא לענין שמחה דמחייבין?
 לענין ראייה גמר ראייה ראייה מהקהל, דכתיב (בפרשת הקהל (דברים לא, יב)) :
 הקהל את העם האנשים והנשים והטף ונגיד אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת] וכתב (דברים לא, יא) בבא כל ישראל לראות [את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם] (ופרשת הקהל המלך היה קורא משנה תורה בעזרה בכל מוצאי שמיטה, דכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה וגו' (דברים לא, י)) והתם מנלן?

דכתיב (דברים לא, יב) 'למען ישמעו ולמען ילמדו', ותניא : 'למען ישמעו - פוט' למדבר ואינו שומע, 'ולמען ילמדו' - פוט לשומע ואינו מדבר (השתא משמע שאין זה ראוי ללמוד) .

למימרא דכי לא משתעי לא גמר? והא הנהו תרי אילמי דהו בשבכותיה דרבי, בני ברתיה דרבי יוחנן בן גודגדא, ואמרי לה בני אחתיה דרבי יוחנן, דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא - הו עיילי ויתבי קמיהו, ומניידי ברישיהו ומרחשינ

שפוותייהו, ובעי רבי רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכח דהו גמירי הלכתא (משניות) וספרא וספרי וכולה תלמודא?! אמר מר זוטרא קרי ביה 'למען' ללמדו' (ואין זה ראוי ללמד אחרים). רב אשי אמר: ודאי למען ללמדו הוא (כלומר: בלאו קושיא דהך תרי אילמי ליכא לאוקמי לדרשה דתנא דמעט מהכא שומע ואינו מדבר, אלא מ-למען ילמדו), דאי סלקא דעתך 'למען' ללמדו' (הוא דמשמע ליה, אלמא סבירא ליה לתנא דכיון דלא מישתעי לא גמיר לנפשיה), וכיון דלא משתעי לא גמר? וכיון דלא שמע לא גמר (אנן סהדי דלא גמיר)! האי - מ'למען ישמעו' נפקא (וכיון דתנן למען ישמעו פרט למדבר ואינו שומע ואנן סהדי דטעמא משום דלא גמיר הוא שלא יבין כל מה שאומרים לפניו, למה לי למהדר תו למען ילמדו פרט לשומע ואינו מדבר? כיון דסבירא ליה דמאן דלא משתעי נמי לא גמיר, מ-למען ישמעו ממעט ליה!), אלא ודאי 'למען' ללמדו' הוא (אלא ודאי סבירא ליה דמאן דלא משתעי נמי גמיר, ולא מ'למען ישמעו' ממעט, הלכך הדר ומעטיה מ'למען ילמדו'; הלכך ודאי למען ילמדו הוא דדריש).

אמר רבי תנחום: חרש באזנו אחת פטור מן הראיה, שנאמר (דברים לא, יא) [בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל] באזניהם. והאי 'באזניהם' מבעי ליה 'באזניהם' דכולהו ישראל!?! ההוא - מ'נגד כל ישראל' נפקא. אי מ'נגד כל ישראל', הוה אמינא אף על גב דלא שמעי - כתב רחמנא 'באזניהם', והוא דשמעי! ההוא - מ'למען ישמעו' [דברים לא, יב: הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת] נפקא.

אמר רבי תנחום: חגיגה ברגלו אחת - פטור מן הראיה, שנאמר 'רגלים' [שמות כג, יד: שלש רגלים תחג לי בשנה]. והא 'רגלים' מבעי ליה פרט לבעלי קבין (כשחתכו רגליהם - נתנו קב קטן בסוף שוקו, ונותנים בו מוכין, וסומך סוף שוקו עליהם)? ההוא מ'פעמים' נפקא, דתניא: 'פעמים' [שמות כג, יד: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון] - אין 'פעמים' אלא רגלים (אדם שיש לו רגלים), וכן הוא אומר (ישעיהו כו, 1) תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים, ואומר (שיר השירים ז, ב) מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב [חמוקי ירכך כמו חללים מעשה ידי אמון] ('פעמך בנעלים' - אלמא בבעלי מנעלים שייכי 'פעמים', ובראייה כתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'). דרש רבא: מאי דכתיב 'מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב'? - כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל; 'בת נדיב' = בתו של אברהם אבינו, שנקרא נדיב (על שם שנדבו לבו להכיר בוראו), שנאמר (תהלים מז, י) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם [כי לאלקים מגני ארץ מאד נעלה] ('נדיבי עמים' הם הגרים המתנדבין מבין העמים לקבל עליהן עול מצות); 'אלהי אברהם' - ולא אלהי יצחק ויעקב? אלא אלהי אברהם שהיה תחילה לגרים.

אמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משום רבי תנחום (משום דרבי תנחום אמרה נקט לה הכא גבי שמעתתא דרבי תנחום): מאי דכתיב (בראשית לז, כד) [ויקחהו וישלכו אותו הבורק] והבורק אין בו מים? ממשמע שנאמר 'והבורק' איני יודע ש'אין בו מים'? אלא: מים - אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו (לא היה רק אלא ממים).

תנו רבנן: 'מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר [בן] חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין (יום טוב היה, שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים, כדאמרין במסכת ראש השנה (דף טז:): מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת (מלכים ב' ד, כג); אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו (ואין לנו לדבר בפניך) ומימך אנו שותין'. אמר להם: אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש; שבת של מי היתה? שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היתה הגדה היום? אמרו לו: בפרשת הקהל. ומה דרש בה?

(דברים לא, יב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף [וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת]; אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? - כדי ליתן שכר למביאייהן'.

אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאברה ממני!!
ועוד דרש: (דברים כו, יז-יח) את ה' האמרת היום [להיות לך לאלקים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו] [פסוק יח] וה' האמירך היום [להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו] (האמרת = שבחת; כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד, ד) = ישתבחו, שדרכן צלחה): **אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם** (שבח אחד שבח מיוחד, לומר אין כמון - לכך בחרנוך לאלוה) - **ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם:**
אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב (דברים יז, ד) **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר**

(חגיגה ג, ב)

(דברי הימים א יז, כא) **ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ** [אשר הלך האלקים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות ונוראות לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים].
ואף הוא (רבי אלעזר בן עזריה [מהרש"א: רבי יהושע]) **פתח ודרש:** (קהלת יב, יא) **דברי חכמים כדבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד;** למה נמשלו דברי תורה לדרכן? לומר לך: מה דרכן זה מכין את הפרה לתלמיה (שורות המענה) להוציא חיים לעולם - אף דברי תורה מכוונים את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים;
אי מה דרכן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין?
תלמוד לומר: 'מסמרות'.
אי מה מסמר זה חסר ולא יתר - אף דברי תורה חסירין ולא יתירין?

(גירסת רש"י: מה מסמר זה, כשנועצין אותו בכותל הוא מחסרו יכול אף זה כן? - תלמוד לומר 'נטועים': כנטיעה שדרכה לפרות ולרבות)
תלמוד לומר: 'נטועים': מה נטיעה זו פרה ורבה - אף דברי תורה פריין ורביין;
'בעלי אסופות' - אלו תלמידי חכמים שיושביין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין ('פוסלין' ומכשירין' שייך לומר לענין פסול עדות ופסול כהונה);
שמא יאמר אדם 'היאך אני למד תורה מעתה?'
תלמוד לומר 'כולם נתנו מרועה אחד': אל אחד נתנן (אין לך מבני המחלוקת מביא ראייה מתורת אלוה אחר אלא מתורת אלהינו), **פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא** (אין לך מביא ראייה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו), **דכתיב** (שמות כ, א) **וידבר אלהים את כל הדברים האלה [לאמר] - אף אתה** (מאחר שכולן לבן לשמים) **עשה אזניך כאפרכסת** (עשה אזנך שומעת ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר - קבע הלכה כמותו); **'אפרכסת' - סירמוי"א שעל הריחים) וקנה לך לב מבין, לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין!**
בלשון הזה אמר להם: אין דור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.
ולימרו ליה בהדיא (מיד! למה הוזקקו לומר 'תלמידך אנו')?!

משום מעשה שהיה, דתניא [ידיים פ"ד מ"ג; תוספתא ידיים פ"ב מ"ז]: **'מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני רבי אליעזר** [אמנם הגירסה כאן הוא 'אלעזר', אך לוד היה מקומו של רבי אליעזר, ובספור המקביל בידיים פ"ד מ"ד הגירסה 'אליעזר', וכן בגירסת הספור בתוספתא ידיים פ"ב מ"ז] **כלוד; אמר לו: מה חידוש היה בכהמ"ד היום?**
אמר לו: נמנו וגמרו (והתקינו שיהו ישראל הדרין בעבר הירדן - במה שכבשו מסיחון ועוג: ארץ) **עמון ומואב מעשרין** (עכשיו) **מעשר עני בשביעית** (שהן היו זורעין בשביעית, כדאמרינן לקמן: שלא קידשוה עולי גולה כקדושת הארץ).
אמר לו: יוסי! פשוט ידיך וקבל עיניך (הוקשה בעיניו שנתן עטרה לאותו דורש: והלא מימות אנשי כנסת הגדולה היתה תקנה זו!)
פשוט ידיו וקבל עיניו.

בכה רבי אליעזר ואמר: (תהלים כה, יד) **סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם*;**
אמר לו: לך אמור להם: אל תחושו למניינכם (אל יהי לכם שום חשש וגמגום במה שמיניתם ותיקנתם שהרי הסכמתם להלכה: - **כך מקובלני מרבין יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכתא למשה מסיני: עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית; מה טעם? הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל! מפני שקדושה ראשונה** (שקידושה יהושע) **קדשה לשעתה**

ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים כשביעית'. (אבל קדושה שניה נתקדשה לעולם, כדתניא ביבמות (דף 99ב): 'קדושה ראשונה ושניה יש להן, שלישית אין להן'; לפיכך בשאר ארץ ישראל אין זריעה בשביעית, אבל עמון ומואב הניחו מלקדשן כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית בלקט שכחה ופאה ובמעשר עני; לכך תקנו להן שיהו מעשרין מעשר עני, וברשות החכמים היה להטיל עליהן איזה מעשר שירצו, לפי שאינן חייבין מן התורה.)

תנא: 'לאחר שנתיישרה דעתו - אמר: "יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן" - וחזרו'.

*[כלומר: סוד ה' ליראיו - רבי אליעזר עצמו, שהוא היודע את סודות ה', והסודות הן סודות כי לא למדו ממנו ולא שאלו אותו וכי הוא לא היה בדיון; ובריתו הודיעם - ליראיו.]

פשוט ידיך וקבל עיניך - כי 'והיו עיניך רואות את מוריך', ורבי יוסי עזב את מוריו - את רבי אליעזר - והלך לראות מורים אחרים, ולכן עיניו אינן רואות מה שהם צריכים לראות; ועיניו חזרו לראות את רבי אליעזר.

תנו רבנן: 'איזהו 'שוטה' (האמור בכל מקום שפטור מן המצוות ומן העונש ואין קנינו קנין ואין ממכרו ממכר)?

היוצא יחידי כלילה, והלך בבית הקברות (בלילה), והמקורע את כסותו'.

איתמר: רב הונא אמר: עד שיהו כולן בבת אחת. רבי יוחנן אמר: אפילו באחת מהן.

היכי דמי? אי דעביד להו דרך שטות - אפילו בחדא נמי! אי דלא עביד להו דרך שטות - אפילו כולהו נמי לא!!

לעולם דקא עביד להו דרך שטות (ואפילו הכי לא מחזקין ליה בחדא): והלך בבית הקברות - אימור כדי שתשרה עליו רוח טומאה (רוח שדים שיסייעוהו להיות מכשף) הוא דקא עביד, והיוצא יחידי כלילה - אימור גנדרופס אחדיה (אני שמעתי חולי האוחז מתוך דאגה; ולי נראה שנתחמם גופו ויוצא למקום האויר); והמקורע את כסותו - אימור בעל מחשבות הוא; כיון דעבדינהו לכולהו - הוה להו

(חגיגה ד, א)

כמי שנגח שור חמור וגמל (דבבא קמא (דף 17א)) ונעשה מועד לכל (ולא אמרינן 'עד שיהא מועד בשלשה בכל מין ומין', דהואיל והועד שלשה נגחותיו בשלשה מינין - אין זה מקפיד על מין אחד; אף כאן לא באו שלשה דברים לידו בבת אחת אלא כולן משום שטות).

אמר רב פפא: אי שמיע ליה לרב הונא הא דתניא: 'אי זהו שוטה? - זה המאכד כל מה שנותנים לו' (דמשמע בדבר אחד מחזיקין אותו בשוטה) - הוה הדר ביה.

איבעיא להו: כי הוה הדר ביה ממקורע כסותו - הוה דהוה הדר ביה דדמיא להא? או דלמא מכולהו הוה הדר? תיקו.

וטומטום ואנדרוגינוס:

תנו רבנן (השוה מכילתא מפשטים מסכת דכספא פרשתא כ; ספרי ראה פסקה קמג): [שמות כג, יז: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'] 'זכור' - להוציא את הנשים; 'זכורך' - להוציא טומטום ואנדרוגינוס (אם נאמר זכור אין לך להוציא אלא את הנשים; עכשיו שנאמר זכורך בא להוציא אף טומטום ואנדרוגינוס עם הנשים); 'כל זכורך' - לזכות את הקטנים'.

אמר מר: 'זכור' - להוציא את הנשים' הא למה לי קרא? מכדי מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (בפרק קמא דקדושין (דף 17ב): ילפינן לה) ?

אצטריך: סלקא דעתך אמינא 'נילף ראייה ראייה מהקהל (דהוי נמי מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות): מה להלן נשים חייבות אף כאן נשים חייבות' - קא משמע לן.

אמר מר 'זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס' בשלמא אנדרוגינוס אצטריך: סלקא דעתך אמינא 'הואיל ואית ליה צד זכרות - ליחייב' - קא משמע לן דבריה בפני עצמו הוא; אלא טומטום - ספיקא הוא, מי אצטריך קרא למעוטי ספיקא (בתמיה: למה לי קרא? מהיכא תיתי לן לחיוביה)?

אמר אביי: כשביציו מבחוץ (אלא שהגיד טמון, דהא ודאי זכר הוא, הלכך איצטריך קרא למעוטי).

אמר מר: 'כל זכורך - לרבות את הקטנים' והתנן: 'חזן מחרש שוטה וקטן'!
 אמר אביי: לא קשיא: כאן בקטן שהגיע לחינוך, כאן בקטן שלא הגיע לחינוך.
 קטן שהגיע לחינוך - דרבנן היא?
 אין הכי נמי, וקרא אסמכתא בעלמא.
 ואלא קרא למאי אתא?
 לכדאחרים, דתניא: 'אחרים אומרים: המקמץ (מפרש במסכת כתובות (דף עז.) המקמץ בידו צואת כלבים; ואומר אני כי לתקן בהן עורות שקורין קורדוון, שמעבדין אותן בצואת כלבים) והמצורף נחשת' (שמצורפו במקום שחופרין אותו מן הקרקע, כדמפרש במסכת כתובות (שם))
 והבורסי - פטורין מן הראייה (וכל אלו ריחן רע ואין יכולין לעלות עס חביריהם)
 משום שנאמר (שמות כג, יז) [שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן ה'] 'כל זכורך': מי שיכול לעלות עם כל זכורך, יצאו אלו שאינן ראויין לעלות עם כל זכורך'.

נשים ועבדים שאינן משוחררים:
 בשלמא נשים, כדאמרן (זכור להוציא את הנשים), אלא עבדים מנלן?
 אמר רב הונא: אמר קרא: (שמות כג, יז) [שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך] אל פני האדן ה': מי שאין לו אלא אדון אחד, יצא זה שיש לו אדון אחד.
 הא - למה לי קרא? מכדי כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, כל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה, דגמר לה לה מאשה (כתיב הכא וכתב לה (דברים כד, א) וכתוב התם או חפשה לא נתן לה (ויקרא יט, כ)?)
 אמר רבינא: לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין;
 דיקא נמי דקתני 'נשים ועבדים שאינן משוחררין' מאי 'שאינן משוחררין'? : אילימא שאינן משוחררין כלל - ליתני 'עבדים' סתמא! אלא לאו שאינן משוחררין לגמרי, ומאי נינהו? - מי שחציו עבד וחציו בן חורין!
 שמע מינה.
 (מיהו למשנה אחרונה, הואיל ובידינו לכופ את רבו - חייב, דאין לו אלא אדון אחד.)

והחייגר והסומא וחולה והזקן:
 תנו רבנן: (שמות כג, יד) [שלש] דגלים [תחיל בשנה] - פרט לבעלי קבין; דבר אחר (פרט לבעלי קבין - מ'פעמים' נפקא, כדאמרין לעיל, הלכך 'רגלים' - למעוטי מי שצריך משענת אחרת לבד מרגליו): 'רגלים' - פרט לחייגר ולחולה ולסומא ולזקן ולשאינו יכול לעלות כרגליו'.
 'ושאינו יכול לעלות כרגליו' לאתויי מאי?
 אמר רבא: לאתויי

(חגיגה ד, ב)
 מפנקי (שאינו הולכין בלא מנעל, דאין אדם נכנס להר הבית במנעלו), דכתיב (ישעיהו א, יב) 'כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי'.

תנא: 'הערל והטמא פטורין מן הראייה' (אין חייבין לשלוח עולות ראיותיהן על ידי שליח);
 בשלמא טמא, דכתיב (דברים יב, ה-ו) [כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו] ובאת שמה [פסוק ו] והבאתם שמה [עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם]: כל שישנו בביאה ישנו בהבאה, וכל שאינו בביאה אינו בהבאה (טמא אינו בביאה, שאינו יכול ליכנס למקדש, דכתיב את משכן ה' טמא ונכרתה (במדבר יט, ג)); אלא ערל (ישראל שמתו אחיו מחמת מילה) מנלן?
 הא מני? - רבי עקיבא היא, דמרבי לערל כטמא, דתניא [ספרא אמור פרשתא ד פרק ד משנה יח]: 'רבי עקיבא אומר: (ויקרא כב, ד) 'איש איש' [מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא מממנו שכבת זרע] - לרבות את הערל (שהוא כטמא: שלא יאכל תרומה אם כהן הוא)'.
 (דברים יב, ה-ו)

תנו רבנן [תוספתא חגיגה פ"א מ"א-ב]: 'טמא פטור מן הראייה, דכתיב (דברים יב, ה-ו) [כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו] ובאת שמה [פסוק ו] והבאתם שמה [עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם]:

כל שישנו כביאה ישנו בהכאה, וכל שאינו כביאה אינו בהכאה;
 רבי יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו
 פטור מן הראייה, שנאמר [שמות כג, יז]: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן ה'
 'יִרְאָה' - יִרְאָה: כדרך שבא לראות כך בא ליראות: מה בא לראות
 בשתי עיניו - אף ליראות בשתי עיניו'.

רב הונא, כי מטי להאי קרא: 'יראה יראה' - בכי, אמר: עבד
 שרבו מצפה לו לראותו (שהוא חביב לרבו עד שרבו מצפה ושואף מתי יראהו) - יתרחק
 ממנו (איך הגיע יום שנהפך לו לשונא, ורחקו, וצוה שלא יראהו), דכתיב (ישעיהו א, יב) כי תבואו
 לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי!

רב הונא, כי מטי להאי קרא - בכי: (דברים כז, י) וזבחת שלמים ואכלת שם [ושמחת
 לפני ה' אלקיך]; עבד שרבו מצפה לאכול על שלחנו - יתרחק ממנו, דכתיב
 (ישעיהו א, יא) למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' [שבטתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא
 חפצתי]!

רבי אלעזר, כי מטי להאי קרא - בכי: (בראשית כח, ג) [ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף
 העוד אבי חי] ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו; ומה תוכחה (שמוכיח פשעו בפניו)
 של בשר ודם כך, תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה!

רבי אלעזר כי מטי להאי קרא - בכי: (שמואל א כח, טו) [ויאמר שמואל אל שאל
 למה הרגזתני להעלות אותי] [ויאמר שאל צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלקים סר מעלי ולא ענני עוד גם
 ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה]; ומה שמואל הצדיק היה מתיירא
 מן הדין - אנו על אחת כמה וכמה.
 שמואל מאי היא (מנא לן דמתיירא)?

דכתיב (שמואל א כח, יג) [ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית] ותאמר האשה אל שאל אלהים ראיתי
 עולים [מן הארץ] 'עולים' - תרי משמע: חד שמואל, ואידך? - דאזל
 שמואל ואתייה למשה בהדיה, אמר ליה: דלמא חס ושלום לדינא
 מתבעינא - קום בהדאי, דליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא
 קיימתייה.

רבי אמי, כי מטי להאי קרא - בכי: (איכה ג, כט) [יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה,
 אמר: כולי האי ו'אולי' (כל היסורין הללו יקבל, ועודנו בספק אם תהיה לו תקוה)?

רבי אמי, כי מטי להאי קרא - בכי: (צפניה ב, ג) [בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו
 פעלו] בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסרתו ביום אף ה', אמר: כולי האי ו'אולי'?

רבי אסי, כי מטי להאי קרא - בכי: (עמוס ה, טו) [שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער
 משפט אולי יחנן ה' צבאות] [שארית יוסף]; כולי האי ו'אולי'?

רב יוסף, כי מטי להאי קרא - בכי: (משלי יג, כג) [רב אכל ניר ראשים] ויש נספה בלא
 משפט (יש כלה ואין עון בידו ולא היה משפט לספות).

אמר: מי איכא דאזיל בלא זמניה? (ומי איכא דאזיל כו'. הש"ס קא בעי לה [רש"י לא
 גרס 'אמר'])

אין, כי הא: דרב ביבי בר אבבי הוה שכיח גביה מלאך המות, אמר
 ליה (מלאך) לשלוחיה (לשלוחו): זיל אייתי לי מרים מגדלא שיער נשייא
 (הרוג את מרים המקלעת שיער הנשים).

אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי; אמר ליה: אנא - 'מרים
 מגדלא שיער נשייא' אמרי לך!

אמר ליה: אי הכי - אהדרה!

אמר ליה: הואיל ואייתיתיה - ליהוי למניינא.

אלא היכי יכלת לה (מאחר שלא הגיע זמנה)?

הות נקיטא מתארא בידה (היתה אוחות בידה האוד של תנור, שקורין פרגו"ן [שפוד, או יעה,
 לחתות בו]) והות קא שגרא

(חגיגה ה, א)

ומחריא תנורא (מכבדת את התנור), שקלתא ואנחתא אגבה דכרעה (הושיבתו על
 גב רגלה), קדחא (ונכית) ואיתרע מזלה (והודע מזלה) ואייתיתיה.

אמר ליה רב ביבי בר אבבי: אית לכו רשותא למיעבד הכי?

אמר ליה: ולא כתיב 'ויש נספה בלא משפט'?

אמר ליה: והכתיב (קהלת א, ט) דור הולך ודור בא [והארץ לעולם עמדת]!
אמר: דרעינא להו אנא (איני מוטרן לשומר המתים ששמו 'דומה', אלא מתגלגלין עמי ושטין בעולם) עד דמלו להו לדרא (עד שיתמלאו שנותיו, והוא קרוי 'דור') והדר משלימנא ליה לדומה.

אמר ליה: סוף סוף שניה מאי עבדת?
אמר: אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה (מעביר על מדותיו) - מוסיפנא להו ליה, והויא חלופיה.

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא - בכי: (איוב ב, ג) [ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמה בארץ איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע ועדנו מחזיק בתמתו] ותסיתני בו לבלעו חנם; עבד שרבו מסיתין לו וניסת, תקנה יש לו?

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא - בכי: (איוב טו, טו) הן בקדושו לא יאמין [ושמים לא זכו בעיניו] אי בקדושו לא יאמין במאן יאמין?
יומא חד הוה קא אזיל באורחא, חזייה לההוא גברא דהוה מנקיט תאני, שביק הנך דמטו (נתבשלו) ושקיל הנך דלא מטו. אמר ליה: לאו הני מעלן טפי?

אמר ליה: הני לאורחא בעינן להו; הני נטרן (אותן שלא בישלו כל צורכן אין ממחרות לירקב) והני לא נטרן.

אמר: היינו דכתיב 'הן בקדושו לא יאמין' (הטובות ירא פן ירקבו - אף הבחורים הצדיקים נאחזין למיתה פן יחטאו).

איני! והא הוא תלמידא דהוה בשיבבותיה דרבי אלכסנדר, ושכיב אדזוטר (בעודו בחור), ואמר: "אי בעי (להיות הולך בדרך טובים), האי מרבנן הוה חיי", ואם איתא - דלמא מ'הן בקדושו לא יאמין' הוה?
ההוא - מבעט ברבותיו הוה (רבי אלכסנדר היה מכיר בו שלא היה מן הקדושים, וכתיב וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים (קהלת ח, ג), ותניא במסכת קדושין (דף לג: 'מורא זו - איני יודע מהו; כשהוא אומר והדרת פני זקן ויראת מאלהיך (ויקרא יט, לב) הוי אומר: מורא זו כבוד חכמים).

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא - בכי: (מלאכי ג, ה) וקרבתיו אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושי שקר שכיר [אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמרה צבאות]; עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו - תקנה יש לו?
אמר רבי יוחנן בן זכאי: אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות (עושי שקר שכיר כמנאפים ומכשפים).

אמר ריש לקיש: כל המטה דינו של גר - כאילו מטה דינו של מעלה, שנאמר 'ומטי גר' (בהאי קרא (מלאכי ג, ה) כתיב); ומטי [ומטי] כתיב.
אמר רבי חנינא בר פפא: כל העושה דבר ומתחרט בו - מוחלין לו מיד, שנאמר 'ולא יראוני' (ובהאי קרא (מלאכי ג, ה) כתיב) - הא יראוני מוחלין להו מיד.

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא - בכי: (קהלת יב, ד) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם [אם טוב ואם רע] (ואף על הנעלמות ממנו, שעשה שוגג - הוא מביאו במשפט); עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות - תקנה יש לו?
מאי 'על כל נעלם' (אפילו דבר מועט במשמע)?

אמר רב: זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה (קצצה דעת חבירו בדבר); ושמואל אמר: זה הרק בפני חבירו ונמאס.
מאי 'אם טוב ואם רע' (דמשמע אף על הטובה מביאו במשפט)?

אמרי דבי רבי ינאי: זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, כי הא: דרבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא, אמר ליה: מוטב דלא יהבת ליה, מהשתא דיהבת ליה וכספתיה [ובשפת אותו];

דבי רבי שילא אמרי: זה הנותן צדקה לאשה בסתר, דקא מייתי לה לידי חשדא.

רבא אמר: זה המשגר לאשתו בשר שאינו מחותך (שאינו מנוקד מן החלב ומן הגידין האסורים) בערבי שבתות (שמתוך שממהרין לעשות צורכי שבת - אינן נותנין לב אם מנוקד הוא).
והא רבא משגר?

שאני בת רב חסדא, דקים ליה בגווה דבקיאה.

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא - בכי: (דברים לא, כא) והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות [וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרם

אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי; עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות - תקנה יש לו?

מאי 'רעות וצרות'?

אמר רב: רעות שנעשות צרות זו לזו (לשון וכעסטה צרתה (שמואל א' ו'), שתי נשים יחד), כגון זיבורא ועקרבא; (נקיט הכי משום דאמרין במסכת ע"ז בפרק 'אין מעמידין' (דף כח:)) 'חמימי לעקרבא וקריירי לזיבורא, וחילופא סכנתא' הלכך היכא דנכתיה זיבורא ועקרבא - נעשות צרות זו לזו: דלית ליה תקנתא לא בקריירי - דקשה לעקרבא, ולא בחמימי - דקשה לזיבורא;

ושמואל אמר: זה (אלעיל קאי: אם טובואם רע) הממציא לו מעות לעני בשעת דוחקו (הרגיל להמציא צדקתו לעני בשעת דוחקו ולא קודם שעת הדחק, שיכול לבקש מזונותיו ולקנותן בשעת הזול).

אמר רבא: היינו דאמרי אינשי 'זוזא - לעללא (לקנות התבואה דמתרגם ועללת ארעא (ויקרא כה:)) לא שכיחא, לתליתא (להפסד ולא יבד) שכיח'. (כך שמעתי; ולי נראה: לקנות בשעת הדחק מזון שהוא תולה בסלו, כדאמר מר (פסחים דף קיא:)) 'תלא סילתא תלא מזוני תלאי בביתא - קשה לעניותא'.

* [לא מצאתי פסוק מתאים בו יקרא כה; אבל בדברים כב, ט: לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, ושם התרגום הוא 'ועללת כרמא'.]

(דברים לא, יז) וחרה אפי' בו ביום ההוא ועזבתים והסתרת פני מהם [והיה לאכל רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה]; אמר רב ברדלא בר טביומי אמר רב: כל שאינו בהסתר פנים - אינו מהם; כל שאינו ב'והיה לאכול'.

(חגיגה ה, ב)

אינו מהם (מזרע ישראל, דכתיב והסתרת פני מהם (דברים לא, נז): שצועק מצרות הבאות עליו ואינו נענה שלא יבואו).

אמרו ליה רבנן לרבא: מר לא בהסתר פנים איתיה ולא ב'והיה לאכול' איתיה (שהעובדי כוכבים שוללין ממנו)!

אמר להו: מי ידעיתו כמה משרנא בצנעא בי שבור מלכא!

אפילו הכי יהבו ביה רבנן עינייהו;

אדהכי שדור דבי שבור מלכא וגרבוהו (שללוהו) [לקחו את ממוןו שלל, גבו כספו למד];

אמר: היינו דתניא: 'אמר רבן שמעון בן גמליאל: כל מקום שנתנו חכמים עיניהם - או מיתה או עוני'.

(דברים לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא [על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים] - אמר רבא: אמר הקב"ה: אף על פי שהסתרת פני מהם - בחלום אדבר בו (ביום ההוא קא דייק: ביום ולא בלילה, שמראין לו חלום כדי שיתפלל על הדבר).

רב יוסף אמר: ידו נטויה (להגן) עלינו, שנאמר (ישעיהו נא, טז) [ואשם דברי בפין] ובצל ידי כסיתך [לנטע שמם וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה];

רבי יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר; אחוי ליה (על ידי טימן רמז לו החזיר פניו) ההוא אפיקורוסא (אפיקורסים = שאינם מאמינים לדברי רז"ל, כגון צדוקים): עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה;

אחוי ליה: 'ידו נטויה עלינו'.

אמר ליה קיסר לרבי יהושע: מאי אחוי לך?

עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, ואנא מחוינא ליה 'ידו נטויה עלינו'!

אמרו ליה לההוא מינא: מאי אחויית ליה?

עמא דאהדרינהו מריה מיניה;

ומאי אחוי לך?

לא ידענא.

אמרו: גברא דלא ידע מאי מחו ליה במחוג (ברמז) - יחוי קמי מלכא?

אפקוהו וקטלוהו.

כי קא ניחא נפשיה דרבי יהושע בן חנניה, אמרו ליה רבנן: מאי תיהוי עלן מאפיקורוסין?

אמר להם: (ירמיהו ט, י) [לאדום כה אמר ה' צבאות האין עוד חכמה בתימן] אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם (באדום כתיב: האין עוד חכמה בתימן? אבדה עצה מבנים = מישראל) - כיון שאבדה

עצה מבנים - נסרחה חכמתן של אומות העולם. ואי בעית אימא - מהכא: (בראשית לג, יב) ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (לנגדך = בשוה). רבי אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה בר שילא, שמעיה לינוקא דהוה קא קרי (עמוס ד, ג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו [עשה שחר עיפה ודרך על במתי ארץ ה' אלקי צבאות שמו]; אמר: עבד שרבו מגיד לו מה שיחו - תקנה יש לו? מאי 'מה שיחו'?

אמר רב: אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו (דברי שחוק שלפני תשמיש) מגידים לו לאדם בשעת מיתה. איני! והא רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב, ושמעיה דסח וצחק ועשה צרכיו, אמר: דמי פומיה דרב כמאן דלא טעים ליה תבשילא (שרעב לאכול כלומר מתאוה לתשמיש)! אמר ליה: כהנא פוק! לאו אורח ארעא! לא קשיא: כאן דצריך לרצויה, הא דלא צריך לרצויה.

(ירמיהו יז, יז) ואם לא תשמעוהו במסתרים תבכה נפשי מפני גוה [ודמע תדמע ותדר עיני דמעה כי נשבה עדר ה']; אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב: מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ו'מסתרים' שמו; מאי 'מפני גוה'? - אמר רב שמואל בר יצחק: מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים.

רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני גאותה של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה, והאמר רב פפא: אין עציבות לפני הקב"ה, שנאמר (דברי הימים א טז, כז) הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו! לא קשיא: הא בבתי גואי (בבתי גואי איכא, דכתיב במסתרים), הא בבתי בראי. ובבתי בראי לא? והא כתיב (ישעיהו כב, יב) ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק (והכתיב ויקרא, וכל קריאה - השמעת קול היא)! שאני חרבן בית המקדש, דאפילו מלאכי שלום בכו, שנאמר (ישעיהו לג, ז) הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון.

(ירמיהו יז, יז) [ואם לא תשמעוהו במסתרים תבכה נפשי מפני גוה] ודמע תדמע ותדר עיני דמעה כי נשבה עדר ה'; אמר רבי אלעזר: שלש דמעות הללו, למה? - אחת על מקדש ראשון, ואחת על מקדש שני, ואחת על ישראל שגלו ממקומן. ואיכא דאמרי: אחת על ביטול תורה. בשלמא למאן דאמר על ישראל שגלו, היינו דכתיב 'כי נשבה עדר ה'', אלא למאן דאמר על ביטול תורה, מאי 'כי נשבה עדר ה'? כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה.

תנו רבנן: 'שלשה הקב"ה בוכה עליהן ככל יום: על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הצבור.'

רבי הוה נקיט ספר קינות וקא קרי בגויה; כי מטא להאי פסוקא (איכה ב, א) [איכה יעיב באפו ד' את בת ציון] השליך משמים ארץ [תפארת ישראל ולא זכר הדם רגליו ביום אפן] - נפל מן ידיה, אמר: מאי גרא רם לבירא עמיקתא (כמה גדולה נפילה זו)! [אין לך גבוה ובור עמוק כמשמים לארץ].

רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא; כי מטו לההוא מתא, אמרי: איכא צורבא מרבנן הכא? נזיל וניקביל אפיה! אמרי: איכא צורבא מרבנן הכא, ומאור עינים הוא. אמר ליה רבי חייא לרבי: תיב את, לא תזלזל בנשיאותך; איזיל אנא ואקביל אפיה.

תקפיה (רבי לרבי חייא) ואזל (רבי) בהדיה; כי הוו מיפטרי מיניה (שנטלו ממנו רשות), אמר להו: אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין; תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין. אמר ליה: איכו [אילו עשיתי אחרת JASTROW], כלומר: אילו נשמעתי לך ולא באתי, השתא מנעתן מהאי בירכתא (אם לא באתי עמך והאמנתי לך מנעתני מברכה זו)! אמרו ליה: ממאן שמיא לך (שכל כך גדולה הקבלת פנים)?

מפרקיה דרבי יעקב שמיע לי, דרבי יעקב איש כפר חיטיא הוה מקביל אפיה דרביה כל יומא; כי קש (כשהזקין רבי יעקב), אמר ליה: לא נצטער מר, דלא יכיל מר!
אמר ליה: מי זוטא? מאי דכתיב בהו ברבנן (תהלים מט.) ויחי עוד לנצח לא יראה השחת [פסוק יא] כי יראה חכמים ימותו [יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם] ומה הווא חכמים במיתתן יחיה - בחייהן על אחת כמה וכמה!

רב אידי אבוא דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב (מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבית המדרש, ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד, וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות), והו קרו ליה רבנן 'בר בי רב דחד יומא'; חלש דעתיה, קרי אנפשיה: (איוב יב, ד) שחוק לרעהו אהיה [קרא לאלוה ויענהו שחוק צדיק תמים]! אמר ליה רבי יוחנן: במטותא מינך לא תעניש להו רבנן.

נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש: (ישעיהו נח, ב) ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון [כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלקים יחפצון]; וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו?
אלא לומר לך: כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה - מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה; וכן במדת פורענות, דכתיב (במדבר יד, ד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ [ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עונותיכם ארבעים שנה וידעתם את תנאותי]; וכי ארבעים שנה חטאו? והלא ארבעים יום חטאו! אלא לומר לך: כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה - מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה.

אי זהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפו של אביו:
מתקיף לה רבי זירא:

(חגיגה ו, א)

עד הכא מאן אתייה (עד ירושלים מי הביאו? והלא משהוא יכול להיות חוץ מאמו - יכול לאחוז ביד אביו, דכדי עלייה מירושלים להר הבית אתה אומר שיחנכוהו, ועד ירושלים מי הביאו)?
אמר ליה אביי: עד הכא דמיחייבא אימיה בשמחה - אייתיתיה אימיה (לעלות לרגל ולשמח בחג עם בעלה - דעל השמחה נצטוו נשים, דכתיב ושמחת אתה וביתך (דברים יד, כו)); מכאן ואילך (דאימיה לא מחייבא להתראות בהר הבית), אם יכול לעלות ולאחוז בידו של אביו מירושלים להר הבית - חייב, ואי לא - פטור.

השיב רבי תחת בית הלל לדברי בית שמאי [שבמשנתנו: 'כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית - דברי בית שמאי; ובית הלל אומרים: כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית'] (שמואל א, כב) וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והביאותיו [ונראה את פני ה' וישב שם עד עולם]; והא שמואל דיכול לרכוב על כתפו של אביו הוה (עד יגמל - לסוף כ"ד חדש, שכן תינוק יונק, ומשנה ראשונה הוא יכול לרכוב על כתפו של אביו כדי לעלות מירושלים להר הבית, וכל שכן משילה למשכן)!!

אמר ליה אבוא: ולטעמיך תיקשי לך חנה גופה: מי לא מיחייבא בשמחה?

אלא חנה - מפנקותא יתירתא חזייה ביה בשמואל, וחשא ביה בשמואל לחולשא דאורחא.

בעי רבי שמעון בן לקיש: קטן חגיגר לדברי בית שמאי, וסומא לדברי שניהם* - מהו?

* (דאילו חגיגר לדברי בית הלל לא מיבעיא לן דלא מחנכין ליה, דהא אמרינן 'אין מחנכין אלא לקטן שיכול לאחוז ולעלות ברגליו בירושלים', וזה אינו יכול! אבל לבית שמאי - דמחייבי לחנכו משיכול לרכוב, קטן חגיגר יכול לרכוב על כתפו של אביו! והסומא יכול לאחוז! לבית הלל מהו? צריך חינוך או לא?)
היכי דמי?: אילימא בחיגר שאינו יכול להתפשט (שאין סופו להתפשט עולמית) וסומא שאינו יכול להתפתח, השתא גדול פטור קטן מיבעיא (הלא אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא סרוך אחר מנהגו לכשיגדיל, וכיון שזה פטור לכשיגדיל - למה לי חינוך)? לא, צריכא בחיגר שיכול להתפשט וסומא שיכול להתפתח (קודם שיגדיל) - מאי?

אמר אביי: כל היכא דגדול מיחייב מדאורייתא - קטן נמי מחנכין ליה מדרבנן; כל היכא דגדול פטור מדאורייתא - מדרבנן קטן נמי פטור.

בית שמאי אומרים: הראייה שתי כסף [והחגיגה מעה כסף; ובית הלל אומרים: הראייה מעה כסף, והחגיגה שתי כסף]: תנו רבנן: 'בית שמאי אומרים: הראייה - שתי כסף, והחגיגה - מעה כסף, שהראייה עולה כולה לגבוה, מה שאין כן בחגיגה; ועוד: מצינו בעצרת שריבה בהן הכתוב בעולות יותר מבשלמים (בפרשת 'שור או כשב': (ויקרא כג, יח) והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים ופר בן בקר אחד ואילים שנים יהיו עולה לה' וכתוב ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים (ויקרא כג, יט))!

ובית הלל אומרים: הראייה - מעה כסף, וחגיגה - שתי כסף, שחגיגה ישנה לפני הדיבור (קודם מתן תורה הקריבו שלמים בסיני, דכתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים) (שמות כד, ה); ואף על גב דהאי קרא כתיב ב'ואלה המשפטים' לאחר עשרת הדברות - קודם עשרת הדברות הוה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה; והכי תניא במסכת שבת בפרק ירבי עקיבאי (דף תפ. חג) 'רבי יוסי אומר: בשני עלה וירד, בשלישי עלה וירד, ברביעי ירד ושוב לא עלה, בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי ניתנה תורה' ואין אתה מוצא בנתינת התורה בנין מזבח אלא באותו שנאמר וישלח את נערי בני ישראל וגו'; ולקמן פריך: התם נמי עולה הואי? מה שאין כן בראייה; ועוד: מצינו בנשיאים שריבה בהן הכתוב בשלמים יותר מבעולות (בחנוכת המזבח הקריבו שלמים יותר מעולות, דכתיב (במדבר יז, יט) כל הבקר לעולה [שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת] (במדבר יז, יט) וכל בקר זבח השלמים [עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתידים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו]).

ובית הלל, מאי טעמא לא אמרי כבית שמאי? דקא אמרת ראייה עדיפא דעולה כולה לגבוה, אדרבה! חגיגה עדיפא, דאית בה שתי אכילות (מזבח ואדם); ודקא אמרת נילף מעצרת - דנין קרבן יחיד מקרבן יחיד ואין דנין קרבן יחיד מקרבן צבור (נשיאים קרבן יחיד וראייה וחגיגה קרבן יחיד, אבל כבשי עצרת קרבן צבור ומתורמת הלשכה).

ובית שמאי, מאי טעמא לא אמרי כבית הלל? דקאמרת חגיגה עדיפא דישנה לפני הדיבור - ראייה נמי ישנה לפני הדיבור (דעולה נמי הוה התם); ודקאמרת נילף מנשיאים - דנין דבר הנוהג לדורות מדבר הנוהג לדורות (כבשי עצרת), ואין דנין דבר הנוהג לדורות מדבר שאינו נהוג לדורות. ובית הלל, מאי שנא חגיגה דישנה לפני הדיבור, דכתיב (שמות כד, ה) [וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת] ויזבחו זבחים שלמים [לה' פרים] - ראייה נמי הכתיב 'ויעלו עולות'?

קסברי בית הלל: עולה שהקריבו ישראל במדבר - עולת תמיד הואי (חובת כל יום ויום ולא גמדין מינה), ובית שמאי סברי: עולה שהקריבו ישראל במדבר - עולת ראייה הואי (על שם ויחזו את האלהים [שמות כד, יא]). אמר אביי: בית שמאי, ורבי אלעזר [יש גורסים 'אליעזר'], ורבי ישמעאל - כולהו סבירא להו עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראייה הואי, ובית הלל, ורבי עקיבא, ורבי יוסי הגלילי - כולהו סבירא להו עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי. בית שמאי - הא דאמרן;

רבי ישמעאל - דתניא: 'רבי ישמעאל אומר: כללות נאמרו בסיני (הרבה דברים נאמרו בתנאים בסיני שלא נתפרשו כל צרכן, ופירשו לו לאחר שהוקם המשכן באהל מועד; שהרי לא נתפרשו שם הלכות עבודה ככל הצריך, אלא 'מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמית' (שמות כב, ב), ולא פירש מתן דמיהן, הפשיטן, וניתוחן של עולות, והקרבת אימורין של שלמים)

(חגיגה ו, ב)

ופרטות באהל מועד (משווקם המשכן ודיבר עמו מעל הפרוכת - שם פירש לו הכתוב, דכתיב [ויקרא א, א] ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר ובספר תורת כהנים - 'דהיינו ויקרא' - נתפרשו כל הלכות קרבן, וכן דברים הרבה), ורבי עקיבא אומר: כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד (פעם שנית, וכל מה שנאמר כאן נאמר כאן ואף על פי שלא נכתב ונשתלשו בערבות מואב (מפי משה לישראל, שנאמר בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה וגו' (דברים א, ה)), ואי סלקא דעתך עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי (וחובת הדורות מפי הגבורה) - מי איכא מידי דמעיכא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח? (אלא ודאי עולת ראייה הואי, ומאיליהם הקריבוהו)!

##] לא הבינותי סברה זו: מעיקרא לא בעי הפשט וניתוח כי טרם נצטוו על הפשט וניתוח; ואם מתחילה היו נוהגים הפשט וניתוח – למה היה צורך לומר זאת בספר ויקרא? היה צריך להיות כדיני שחיטה, שלא נאמרו כי לא היה שנוי בדינים שנהגו קודם מתן תורה, כך דיני הקרבנות שלא השתנו; ומעצם העובדה שהפרטים נאמרו – בסיני או באוהל מועד – מכאן ראייה שהם חדשים.]

רבי אלעזר – דתניא: ' (במדבר כח, ו) עולת תמיד העשויה בהר סיני [לר"ח נחח אשה לה]; רבי אלעזר אומר: מעשיה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קרבה (והעולה שהקריבו הבכורות - עולת ראיה הוה); רבי עקיבא אומר: קרבה ושוב לא פסקה, אלא מה אני מקיים (עמוס ה, כה) הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל (לשון תימה ומשמע שלא הקריבו לפי שנופין היו)? - שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה - הן הקריבו אותה (משלהם). '

בית הלל - הא דאמרן; רבי עקיבא - הא נמי דאמרן; רבי יוסי הגלילי - דתניא: 'רבי יוסי הגלילי אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל: ראיה, וחגיגה, ושמחה (אף הם שלמי שמחה: אם אין לו בשר שלמים של נדר ונדבה שהתנדב כל השנה שמביאין ברגל, ולא מעשר בהמה - מביא שלמים משלו או ממעות מעשר שני שלו, להיות לו בשר לשובע: שאין שמחת החג אלא בבשר); יש בראיה שאין בשתייה, ויש בחגיגה שאין בשתייה, יש בשמחה שאין בשתייה: יש בראיה שאין בשתייה: שהראיה עולה כולה לגבוה מה שאין כן בשתייה; יש בחגיגה מה שאין בשתייה: שחגיגה ישנה לפני הדיבור (אותן שלמים שהקריבו הבכורות, אף על פי שלא ברגל הקריבום - 'חגיגה' נקרא: שבהן נתקיים ויחגו לי במדבר (שמות ה, א) שנאמר להם במצרים), מה שאין בשתייה; יש בשמחה מה שאין בשתייה: שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים (דכתיב ושמחת אתה וביתך (דברים יד, כו)), מה שאין בשתייה (דמצות עשה שהזמן גרמא הוה, והכתוב לא ריבה אותן). '

ורבי ישמעאל (ולא גרסין 'אמר לך [רבי ישמעאל?]; והכי פירושא: לאבוי פריך, דאמר לעיל 'בית שמאי ורבי ישמעאל כו' [נאמר דבר אחד]), מאי טעמא קא מוקמת ליה (לרבי ישמעאל דלא כהלכתא) כבית שמאי (דבית שמאי במקום בית הלל אינו משנה? משום דשמעת ליה דאמר 'פרטות לא נאמרו בסיני', וקשיא לך) אי סלקא דעתך עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוא, מי איכא מידי דמעיקרא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח? (משום הכי לא הוה לך לאוקמה כבית שמאי): והא רבי יוסי הגלילי, (דשמעת ליה בהדיא) דאמר (לעיל) 'עולה שהקריבו ישראל במדבר - עולת תמיד הוא', (ואפילו הכי שמעינן בעולת תמיד דלית ביה הפשט וניתוח) מעיקרא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח, דתניא: 'דבי יוסי הגלילי אומר: עולה שהקריבו ישראל במדבר אינה טעונה הפשט וניתוח, לפי שאין הפשט וניתוח אלא מאהל מועד ואילך! סמי מכאן רבי ישמעאל.

בעי רב חסדא: האי קרא, היכי כתיב: (שמות כד, ה) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות = כבשים, ויזבחו זבחים שלמים לה' = פרים? או דלמא אידי ואידי פרים הוו? למאי נפקא מינה? מר זוטרא אמר: לפי סוק טעמים (בנגינות; אם תאמר שני מינין - צריך אתה לפסוק הטעם של ויעלו עולות באתנחתא, כמו שאנו קורין אותו, או בזקף קטן: טעם שמפסיק הדבור ממה שלאחריו; ואם מין אחד היה - צריך אתה לקרותו באחד משאר טעמים שאין מפסיקין, כגון פשטא או רביע); רב אחא בריה דרבא אמר: לאומר (ולא גרסין 'כאומר'): "הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר", מאי (מה יביא)? פרים הוו או כבשים הוו? תיקו.

תנן התם (במסכת פאה [פ"א מ"א]): 'אלו דברים שאין להם שיעור:

(חגיגה ז, א)

הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה (הפאה לא נתנה בו תורה שיעור, ואף על פי שאין לפאה שיעור - נתנו בו חכמים שיעור: אחת מששים; וכן הבכורים: ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כו, ב) ולא נאמר כמה; 'והראיון' לקמן מפרש) אמר רבי יוחנן: כסבורין אנו לומר 'הראיון... אין לו שיעור' - למעלה (שיביא כמה שירצה), אבל יש לו שיעור למטה (שלא לפחות ממעה כסף, כמו ששנינו במשנתינו, והיינו סבורין דשיעור דאורייתא הוא), עד שבא רבי

אושעיא ברבי ('ברבי' = גדול בדור) ולימד: 'הראיון אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה (מן התורה), אבל חכמים אומרים' (אבל אמרו חכמים גרסין): הראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף (כלומר: שיעור מעה כסף ושתי כסף האמור במשנתנו בראייה ובחגיגה - מדברי חכמים הוא) .

מאי 'הראיון' (ולא תנא 'הראייה', דליהוי משמע דמי עולה, דאלו השתא לאו בדמים משמע אלא במצות ראיית פנים)?

רבי יוחנן אמר: 'ראיית פנים' = בעזרה (כמה פעמים שהוא חפץ - בא ומראה עצמו בעזרה, ואין צריך להביא קרבן בכל ראייה וראייה), וריש לקיש אמר: 'ראיית פנים' - בקרבן (וצריך להביא קרבן על כל פעם ופעם). בעיקר הרגל (ביום טוב ראשון) כולי עלמא לא פליגי דראיית פנים בקרבן, כי פליגי בשאר ימות הרגל: כל היכא דאתא ואייתי - כולי עלמא לא פליגי דמקבלינן מיניה, כי פליגי דאתא ולא אייתי: דרבי יוחנן סבר 'ראיית פנים' = בעזרה: דכל אימת דאתי לא צריך לאתויי; ריש לקיש אמר: 'ראיית פנים' - בקרבן: דכל אימת דאתי צריך לאתויי.

איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן: (שמות כג, טו) [את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים] ולא יראו פני ריקם! אמר ליה: בעיקר הרגל.

איתיביה [דומה למכילתא משפטים מסכת דכספא פרשתא כ]: 'ולא יראו פני ריקם - בזבחים' (צריך להביא קרבן בהמה הזבוחים בסכין, ולא עולת העוף שהיא נמלקת); אתה אומר בזבחים, או אינו אלא בעופות ומנחות? ודין הוא: נאמרה חגיגה להדיוט (למאכל הדיוט ברגל) ונאמרה ראייה לגבוה (דהא לא יראו פני דכתיב - משמע: לצורכי אני שואל); מה חגיגה האמורה להדיוט = זבחים (של בהמה, דכתיב לא ילין חלב חגי עד בקר (שמות כג, יח): במידי דאית ליה חלב הקרב לגבוה קאמר), אף ראייה האמורה לגבוה = זבחים, ומה הן זבחים = עולות; אתה אומר עולות, או אינו אלא שלמים? ודין הוא: נאמרה חגיגה להדיוט ונאמרה ראייה לגבוה; מה חגיגה האמורה להדיוט - בראוי לו, אף ראייה האמורה לגבוה בראוי לו! וכן כדין שלא יהא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקם! אמר לו: בעיקר הרגל.

איתיביה: 'רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלש רגלים בשנה נצטוו ישראל לעלות ברגל: כחג המצות, וכחג השבועות, וכחג הסוכות; ואין נראין חצאין (מפרש לקמן), משום שנאמר 'כל זכורך', ואין נראין ריקנים משום שנאמר [שמות כג, טו]: את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים] 'ולא יראו פני ריקם'!! אמר ליה: בעיקר הרגל.

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: [שמות כג, יז]: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון [ה'] 'לְרֹאֶה' - 'לְרֹאֶה' [כדוך שבא לראות - כך בא לראות (לעיל דף ב סוף עמוד א)]: מה אני בחנם - אף אתם בחנם!

אלא: כל היכא דאתא ולא אייתי - דכולי עלמא לא פליגי דעייל ומתחזי ונפיק; כי פליגי דאתא ואייתי: רבי יוחנן, דאמר ראיית פנים בעזרה: ראיית פנים - הוא דאין לה שיעור, הא לקרבן יש לה שיעור! וריש לקיש אמר: ראיית פנים בקרבן, דאפילו קרבן נמי אין לו שיעור.

איתיביה: (משלי כה, יז) הוקר רגלך מבית רעך [פן ישבעך ושנאך] (מבית אוהבך - הקב"ה, שקרא ישראל 'רעים' שנאמר למען אחי ורעי (תהלים קכב, ח))?

התם בחטאות ואשמות (שלא תחטא ותזקק להביא חטאת ואשם), כדרבי לוי, דרבי לוי רמי: כתיב 'הוקר רגלך מבית רעך' וכתיב (תהלים סו, יג) אבא ביתך בעולות [אשלם לך נדרי]? - לא קשיא: כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים. תניא נמי הכי: ' (משלי כה, יז) הוקר רגלך מבית רעך [פן ישבעך ושנאך] - בחטאות ואשמות הכתוב מדבר;

אתה אומר בחטאות ואשמות, או אינו אלא בעולות ושלמים? כשהוא אומר (תהלים סו, יג) אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי - הרי עולות ושלמים אמור, הא מה אני מקיים 'הוקר רגלך מבית רעך' - בחטאות ואשמות הכתוב מדבר.

[הגמרא חוקרת את הברייא לעיל:] ואין נראין חצאין כו' :

סבר רב יוסף למימר: מאן דאית ליה עשרה בנים - לא ליסקו האידנא חמשה ולמחר חמשה (דאי לאו הכי - מאי 'אין נראין חצאין' דיליף מ'בכל זכור'?: אי שלא יהיו חציין עולין - מ'זכור' נפקא, שהרי כל הזכרים בכלל זכור!).

(חגיגה ז, ב)

אמר ליה אביי: פשיטא (האי נמי לא תיבעי לך קרא, דבלאו קרא נמי פשיטא): הי מינייהו משוית להו פושעים והי מינייהו משוית להו זריזין (מאחר שחייב את כולן, אנא ידענא דכל אחד צריך לזרז את עצמו, דהיאך יאמר האב לאלו "הוו זריזין" ולא לאלו "הוו עצלין")?! אלא קרא למאי אתא? - לכדאחרים, דתניא: 'אחרים אומרים: 'המקמץ והמצורף נחשת, והבורסי - פטורין מן הראייה, שנאמר 'כל זכור' [שמות כג, יז: שלש פעמים בשנה יראה כל זכור אל פני האדן ה'] [דברים טז, טז: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכור את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם] - מי שיכול לעלות עם כל זכור, יצאו אלו שאין יכולין לעלות עם כל זכור! (והיינו נמי 'אין נראין לחצאין', דמי שאינו ראוי לעלות אלא בחבורה מועטת, כגון אלו שיעשו חבורה לעצמן - כך נראה בעיני; וחבירי מפרשין דלאו 'אין נראין לחצאין' אתא אביי לפרושי, אלא למימרא דקרא - לאו להכי אתא; וקשיא לי: סוף סוף הא דאין נראין חצאין - מאי קאמר תנא? ועוד: ששיטת הש"ס כל היכא דאיכא סבר פלוני למימר הכי ואמר ליה פלוני הכי - ההיא מילתא גופא דהוה מצי למימר קמא מתוך בתרא ואמר ליה דלא תפרשיה הכי אלא הכי.)

משנה:

עולות במועד באות מן החולין, והשלמים מן המעשר [מעשר שני] (בגמרא מפרש: שלמי שמחה, דרבינוהו קרא בכל מילי); (עולות במועד באות מן החולין: משמע השתא עולות ראייה הבאות בחולו של מועד באות מן החולין - ולא ממועות מעשר שני, דקיימא לן 'כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין' [במסכת מנחות דף פב.]; ולקמן נמי בגמרא (דף ה.) תניא: 'מסת' [נדבת ידן] [דברים טז, טז:] 'מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין'; ובגמרא פריך: אמאי נקט חולו של מועד? כי מיתני לה ביום טוב נמי מן החולין בעי לאתויי!)

יום טוב הראשון של פסח (בגמרא מפרש מאי היא, ומאי שנא פסח דנקט): בית שמאי אומרים: מן החולין, ובית הלל אומרים מן המעשר; ישראל יוצאין ידי חובתן (משום שמחה, בכל ענין שיש להן בשר לשובע, ואין זקוקין לזבוח שלמים לשם כך) בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה (שהתנדבו כל השנה, וכשעולין לירושלים ברגל מביאין אותן, ומקריבין אימוריהן, והבשר נאכל לבעלים - יוצאין בהן משום שמחה, משום דבעי למיתני סיפא: 'והכהנים בחטאות וכו' - נקט ברישא ישראל), והכהנים בחטאות ואשמות ובבכור (שבאו להן חטאות ברגל, חטאות ואשמות, שהיו עולי רגלים מחוייבין ויש להן בשר לשובע - יוצאין בהן משום שמחה, ואין צריכין להביא שלמים לשם שמחה אלא בזמן שאין להן בשר לשובע) ובחזה ושוק (המורמים להן משלמי עולי רגלים), אבל לא בעופות (בחטאת העוף, שאין שובע אלא בבשר בהמה; ובגמרא יליף לה) ולא במנחות.

[לולא רש"י שמפרש על פי סוגיות הגמרא, היינו אומרים: ברור שהמשנה דנה בחיוב אכילת בשר קדשים במועד [כמו שכתוב בחג הפסח בפירוש: דברים טז, ז:] וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובעל במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם] ובחג השבועות: דברים טז, פסוק י: ועשית חג שבועות לה' אלקיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכה ה' אלקיך; פסוק יא ושמחת לפני ה' אלקיך... - ואין שמחה אלא בבשר ויין; וכן בסוכות: דברים טז, חג הסוכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרן ומיקבך: פסוק יז: ושמחת בחגך, אך אין סיבה לחשוב שיש חובה של קרבן מיוחד, אלא אדם שהתחייב להביא שלמים יכול לעשות זאת במועד, ויאכל, וישמח; ואפילו לא ברור שיש חיוב בקרבן חגיגה, עד למשנה בדף ח, ב, האומרת: מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג, ופירשו שהכוונה להביא קרבן חגיגה - אך אין זה הכרחי גם שם לפרש שזהו קרבן מיוחד, ויתכן לכאורה שהכוונה היא, שכל שלמים שהביאו בזמן המועד נקראים בשם חגיגה!]

גמרא:

אלא עולות במועד - הוא דבאות מן החולין, הא ביום טוב מן המעשר (אם הביא ביום טוב יביאם מן המעשר אם ירצה - בתמיה) ? אמאי ? דבר שבחובה היא, וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ? וכי תימא (האי דנקט במועד משום דאגב אורחיה) הא (מילתא אחריתי) קא משמע לן: דעולות במועד באות, ביום טוב אינן באות (דאין עולת ראייה קריבה ביום טוב ואף על פי שהיא חובת הרגל, והאיל ויש לה תשלומין למחר) - כמאן ? כבית שמאי, דתנן [ביצה פ"ב מ"ד:] 'בית שמאי אומרים: מביאין שלמים' (ביום טוב לפי שיש בהם צורך מאכל הדיוט) ואין סומכין עליהן (שהסמיכה - שבות היא: שמתמש בבעלי חיים, ותנן [ביצה פ"ה מ"ב] אלו הן משום שבות: לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה' [ביצה דף לו:]), אבל לא עולות (עולות אין מביאין

כלל; דסבירא להו לבית שמאי [וביום השביעי מקרא קדש יהיה] לכם [כל מתאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם] (שמות יב, טז) - ולא לגבוה, חוץ מתמידין ומוספין שזמנן קבוע; וכל שזמנן קבוע כתיב בהו 'במועדו' ואפילו בשבת' (מכילתא בא מסכת דפסחא פרשתא ה, טפרי בלק פסקא קמב), וכל שכן ביום טוב), **וכי' הלל אומר: מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן** (כיון דמותר להביא לא גזרו שבות לבטל סמיכתו) ?

חסורי מיחסר והכי קתני: 'עולות נדרים ונדבות: במועד באות, ביום טוב אינן באות' (ואפילו לבית הלל סבירא ליה לתנא דמתניתין דנדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב), ועולת ראיה באה אפילו ביום טוב (וכי שרו בית הלל - בעולת ראיה ושלמי חגיגה: אף על פי שיש להן תשלומין - עיקר מצותן ביום ראשון, דכתיב וחגותם אותו (ויקרא כג, מא) ביום ראשון משמע [בפסוק לפני כן כתוב: ולקחתם לכם ביום הראשון]), וכשהיא באה - אינה באה אלא מן החולין (והכא לא מצו לאיפלוגי ולמימר 'טופל מעות מעשר עמהן', דכי אישתרי טפילה - בחגיגה הוא דאישתרי, לקמן: מניין שאם רצה לערב כו' גבי שלמים: יש אדם שיש לו אוכלין מרובין ונכסין מועטים, ואי אפשר להביא אכילות כולן מן החולין, אבל עולה למה טופלה? יביא במעה כסף!), ושלמי שמחה באין אף מן המעשר (דלאו דבר שבחובה הוא במקום שיש בשר, והרי יש לו מעות מעשר שני שיש לו להוציא בירושלים, ויקנה בהם שלמים, ורבי קרא לקמן כל מיני שמחות לשמחה); וחגיגת יום טוב הראשון של פסח (שהוא ודאי דבר שבחובה אפילו יש לו בשר הרבה, דילפינן לקמן מ'חגותם אותו וגו' (ויקרא כג, מא)); ולקמיה פריך: מאי שנא פסח דנקט? : בית שמאי אומרים מן החולין, ובית הלל אומרים מן המעשר' (לקמן פריך: הא ודאי דבר שבחובה היא! ומוקי לה בטופל);

תניא נמי הכי: 'עולות נדרים ונדבות: במועד באות, ביום טוב אינן באות; ועולת ראיה באה אפילו ביום טוב, וכשהיא באה - אינה באה אלא מן החולין, ושלמי שמחה באין אף מן המעשר, וחגיגת יום טוב הראשון של פסח, בית שמאי אומרים: מן החולין, ובית הלל אומרים: מן המעשר'.

[נראה שהברייתא שהביא ב'תניא נמי הכי' היא הסבה שפירשו כך את המשנה.]

מאי שנא חגיגת יום טוב הראשון של פסח?
אמר רב אשי: הא קא משמע לן: חגיגת חמשה עשר - אין, חגיגת ארבעה עשר - לא (כלומר, להכי נקט פסח: לפי שיש ערב פסח חגיגה אחרת, כשהיתה חבורת פסח מרובה - היו מביאין עמו חגיגה כדי שיהא פסח נאכל על השוכע; ואשמעינן מתניתין דחגיגת יום טוב עצמו - הוא דאינה באה אלא מן החולין, אבל חגיגת ארבעה עשר באה אף מן המעשר);

(חגיגה ח, א)

אלמא קסבר חגיגת ארבעה עשר לאו דאורייתא.

אמר מר: 'בית הלל אומרים: מן המעשר' - אמאי? דבר שבחובה הוא, וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין?
אמר עולא: בטופל (מחבר מעשר עם החולין ומביא, ופליגי אמוראי כיצד טופלין): חזקיה אמר: טופלין בהמה לבהמה (אם יש לו אוכלין הרבה ואין להן סיפוק בבהמה אחת - יביא אחת לחגיגה מן החולין והשאר מן המעשר; ואף על פי שכולן הבאות ביום ראשון שם חגיגה עליהן - כבר יצא ידי חובה בראשונה מן החולין) ואין טופלין מעות למעות (לקנות בהמה גדולה); ורבי יוחנן אמר (איפכא): טופלין מעות למעות ואין טופלין בהמה לבהמה (למר [חזקיה] אתחזי ליה שפיר טפי יציאת ידי חובתו מן החולין כשמביא בהמה שלמה מן החולין, ולמר [רבי יוחנן] אתחזי ליה שפיר טפי כשחולין מעורבין עם כל אכילותיו; ולקמן יליף לה מקראי דמותר להיות טופל).

תניא כוותיה דחזקיה תניא כוותיה דרבי יוחנן:

תניא כוותיה דרבי יוחנן [ספרי ראה פסקא קלז]: (בשבועות כתיב) [דברים מז, ועשית חג שבועות לה' אלקיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלקיך] (ולקמן מפרש מסת - לשון חולין) 'מסת' - מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין; ומניין שאם רצה לערב מערב? תלמוד לומר: 'כאשר יברכך ה' אלהיך' (מערב - אין לשון זה נופל אלא במעות שקנה בהן בהמה, דשתי בהמות - זו ניכרת לעצמה וזו ניכרת לעצמה).

תניא כוותיה דחזקיה: 'מסת' - מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין; 'בית שמאי אומרים: יום ראשון (שהוא לשם חגיגה) - מן החולין (ולית להו לבית שמאי טפילה בדבר שבחובה) מכאן ואילך (שאינו אלא שמחה - אף מן המעשר (דאילו בחגיגה כתיב וחגותם אותו [שמות יב, יד] - יום אחד ותו לא); ובית הלל אומרים: אכילה ראשונה מן החולין (השתא טלקא דעתך בהמה [ראשונה] לעצמה, ויביאנה על שלחן ראשון), מכאן ואילך (אפילו בו ביום) מן המעשר, ושאר כל ימות הפסח (שאינו אלא לשמחה) אדם יוצא ידי חובתו כמעשר בהמה (אם יש לו וכל שכן שקונה שלמים במעות מעשר שני).

ביום טוב מאי טעמא לא (ביום טוב מאי טעמא לא נפיק במעשר בהמה בשאר אכילות חוץ מן הראשונה, כי היכי דשרו במעשר שני)?
 אמר רב אשי: דלמא אתי לעשורי ביום טוב, ואי אפשר לעשר ביום טוב משום סקרת (שצובעו, דתנן בבכורות (דף נח): [ו]היוצא בעשירי סוקר[ו] בסיקרא ואומר "הרי זה מעשר"; והוא צבע אדום שצובעין בו תריסין).
 מאי משמע דהאי 'מסת' לישנא דחולין הוא?
 דכתיב (אסתר יא) וישם המלך אחשורוש מס על הארץ [ואיי הים].

ישראל יוצאין ידי חובתן בנדריים ונדבות:
 תנו רבנן [דומה לספרי דאח פסקא קמא; הבדל חשוב: המילה 'לשמחה' אינה בספרי]: ' (דברים טז, יד) **ושמחת בחגך** [אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך] - **לרבות כל מיני שמחות לשמחה** ('ושמחת' - כל השמחות במשמע: דלא בעי מיניה אלא שמחה, ואמר מר 'אין שמחה אלא בבשר', והאי - בשר הוא); **מכאן אמרו חכמים: ישראל יוצאין ידי חובתן בנדריים ונדבות ובמעשר כהמה, והכהנים - כחטאת ואשם ובכבוד ובחזה ושוק;**
יכול אף בעופות ובמנחות? - תלמוד לומר: 'ושמחת בחגך':

(חגיגה ח, ב)
מי שחגיגה באה מהם, יצאו אלו שאין חגיגה באה מהם (דחגיגה - 'חלב' כתיב בה: לא ילן חלב חגי וגו' (שמות כג, יח)).
 רב אשי אמר: מ'ושמחת' נפקא: יצאו אלו שאין בהן שמחה.
 ורב אשי, האי 'בחגך' מאי עביד ליה?
 ההוא לכדרב דניאל בר קטינא, דאמר רב דניאל בר קטינא אמר רב: מניין שאין נושאים נשים במועד? שנאמר (דברים טז, יד) **ושמחת בחגך** [אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך] - ולא באשתך.

משנה:
 מי שיש לו אוכלים מרובים (בני בית רבים) ונכסים מועטים - מביא שלמים מרובים (שלמי חגיגה רבים לפי האוכלים) ועולות מועטות (ועולת ראייה מועטת);
 נכסים מרובים ואוכלין מועטין - מביא עולות מרובות (דכתיב איש כמתנת ידו (דברים טז, יז)) ושלמים מועטין;
 זה וזה מועט - על זה נאמר 'מעה כסף שתי כסף';
 זה וזה מרובים - על זה נאמר (דברים טז, יז) איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך.

גמרא:
 שלמים מרובים מהיכא מייתי? הא לית ליה?
 אמר רב חסדא: טופל (מעות חולין ומעשר יחד) ומביא פר גדול.
 אמר ליה רב ששת: הרי אמרו טופלין בהמה לבהמה!
 מאי קאמר ליה?: אילימא הכי קאמר ליה 'הרי אמרו טופלין בהמה לבהמה אבל לא מעות למעות' (כחזקיה) - ולימא ליה ' (הרי אמרו) אין טופלין מעות למעות' (כיון דלמיסר טפילת מעות אתא, ושמעין לחזקיה בהדיא דאין טופלין - היכי שביק מילתא בהדיא ומותיב מדיוקא)? אלא הכי אמר ליה: 'הרי אמרו אף טופלין בהמה לבהמה' (דשמעין לרב חסדא דקאמר בטופל ומביא פר גדול - דוקא מעות למעות, אבל בהמה לבהמה - לא, ואמר ליה איהו: הרי אמרו אף טופלין בהמה לבהמה) - כמאן? דלא כחזקיה ודלא כרבי יוחנן?! וכי תימא אמוראי (חזקיה ורבי יוחנן) הוא דפליגי (בבהמה ובמעות), מתנייתא (דאייתין לעיל: תניא כוותיה דמר ודמר) לא פליגי (במעות, אלא בבהמה: דהך דקתני 'אם רצה לערב' - הוא דקאמר מעות דוקא, אבל אידך מתניתא סבירא ליה בין מעות בין בהמה, ורב ששת כברייתא בתרייתא סבירא ליה) - והא קתני 'אכילה ראשונה מן החולין' (וקא סלקא דעתך דסעודה הבאה ראשונה על השולחן בעי כולה מחולין) [כמו שאמרנו לעיל]!
 מאי 'אכילה ראשונה'? - שיעור דמי אכילה ראשונה מן החולין (כלומר: אכילה ראשונה סתמא קתני, דאית ליה בין בהמה עצמה בין מעות שיעור אכילה ראשונה)!

אמר עולא אמר ריש לקיש: הפריש עשר בהמות לחגיגתו הקריב חמש ביום טוב ראשון חוזר ומקריב חמש ביום טוב שני (ולא אמרין 'עובר הוא

בבל תוסיף ורחמנא אמר וחגותם אותו - חד יומא ותו לא' דהנך נמי דחד יומא הוא, ושני תשלומין דראשון); רבי יוחנן אמר: כיון שפסק - שוב אינו מקריב. אמר רבי אבא: ולא פליגי: כאן בסתם (אם הפרישן סתם - אינו חוזר ומקריבן, כדמפרש ואזיל), כאן במפרש (דאמר בהדיא "ליום ראשון אני מפריש את כולך" - חוזר ומקריבן, שאינו אלא תשלומי ראשון); האי 'סתם' (דאמרת אסור להקריבן) היכי דמי?: אילימא דליכא שהות ביום (ומסתמא ליום ראשון הפרישן); ואלא דלית ליה אוכלין? האי דלא אקרבינהו דלית ליה אוכלין? לא, צריכא דאיכא שהות ביום ואית ליה אוכלין: מדבקמא לא אקרבינהו - שמע מינה שיורי שירינהו (שהיה בדעתו לחוג שני ימים)! והכי נמי מסתברא (דמודה רבי יוחנן בדמפרש), דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן: 'הפריש עשר בהמות לחגיגתו, הקריב חמש ביום טוב - ראשון חוזר ומקריב חמש ביום טוב שני'; קשיין אהדדי! אלא לאו שמע מינה כאן בסתם כאן במפרש? שמע מינה.

איתמר נמי (דהיכא דמוכח מילתא דלא היה בדעתו לחוג שני ימים - מודה רבי יוחנן): אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן:

(חגיגה ט, א)

'לא שנו (הא דתניא לקמן 'אותו אתה חוגג ולא יותר') אלא שלא גמר (היום), אבל גמר - חוזר ומקריב'; מאי 'גמר'? אילימא גמר קרבנותיו - מאי מקריב? אלא שלא גמר היום, אבל גמר היום (ולא היה לו שהות להקריב כל חגיגות שהפריש) - חוזר ומקריב.

משנה:

מי שלא חג (שלא הביא חגיגתו) ביום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג (חוגג שמיני עצרת, ואף על גב דרגל בפני עצמו הוא - הוי תשלומין לראשון); עבר הרגל ולא חג - אינו חייב באחריותו; על זה נאמר (קהלת א, טו) מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות; רבי שמעון בן מנסיא אומר: איזהו מעוות שאינו יכול להתקן? - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר (שהביא פסולין בישראל, ויהא זכרון; לפיכך אין עונותיו נמחקין בתשובה); אם תאמר בגונב וגוזל - יכול הוא להחזירו (דמי גניבתו וגזלתו לבעלים) ויתקן (ויהא מתוקן מן החטא). רבי שמעון בן יוחי אומר: אין קורין 'מעוות' (מקולקל) אלא למי שהיה מתוקן בתחילה ונתעוות, ואי זה זה - תלמיד חכם הפורש מן התורה.

גמרא:

מנהגי מילי (דיום טוב האחרון של חג הסוכות תשלומין לקרבנות החג ליחידים)? אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: נאמר עצרת בשביעית של פסח (בפרשת 'כל הבכור': ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת (דברים טז, ח)), ונאמר עצרת בשמיני של חג [במדבר כט, לה]: ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו; מה להלן (לשביעי של פסח) לתשלומין (תשלומין לראשון, שהרי אינו חלוק משלפניו; שמיני עצרת חלוק משלפניו לענין פז"ר קש"ב*) - אף כאן לתשלומין. (סוכה מח, א: פז"ר קש"ב: פייס בפני עצמו, זמן בפני עצמו, רגל בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, שירה בפני עצמו, ברכה בפני עצמו רש"י ראש השנה ד, א: כבר פירשתי במסכת יומא (דף ג) ומסכת סוכה (דף מח): טעון פייס לפר הבא בשמיני ואינו קרב לפי סדר המשמרות ששנו ושלשו בפרי החג חוץ משתיים ששנו ולא שלשו ופר של שמיני אין אחת מאותן שתיים מקריבתו אלא כל המשמרות מפיסות; וטעון זמן; ורגל לעצמו, שאין שם חג הסוכות עליו; וקרבן לעצמו, שאין קרבנו כשאר ימי החג, שהפריס מתמעטים בהם אחד אחד וזה אינו אלא פר אחד, ושאר הימים שני אילים וארבעה עשר כבשים וזה איל אחד וז' כבשים; ושייר לעצמו: אין שיריו שוה לשל סוכות שאומר על הדוכן. ולא נתפרש לנו שיריו ובמסכת סופרים נמצא שיריו הוא למנצח על השמינית; ברכה לעצמה: מברכין היו את המלך זכר לחנוכות הבית שנאמר (מ"א ח, טו) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך; כך מפורש בתוספתא דסוכה (ד"ט). מופנה (וצריכה גזירה שוה זו שתהא מופנה, דתו לא פרכין עליה מידי: דכל גזירה שוה מופנה - למידין ואין משיבין) - דאי לאו מופנה איכא למיפרך: מה לשביעי של פסח שכן אינו חלוק משלפניו, תאמר בשמיני של חג שחלוק משלפניו!

לאי (באמת), אפנויי מופנה: מכדי מאי 'עצרת' = עצור בעשיית מלאכה, הכתיב [דברים טז, ח: ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך] לא תעשה מלאכה, 'עצרת' דכתב רחמנא למה לי? - אלא שמע מינה לאפנויי; ותנא מייתי לה מהכא (משום דרבי יוחנן, דגמר לה כדאמרין לעיל אמורא הוא נקט הכא האי לישנא), דתניא: ' (ויקרא כג, מא) וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים [בשנה חקת עולם לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו]; יכול יהא חוגג והולך כל שבעה (כל יום ויום)? תלמוד לומר: 'אותו': אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל שבעה; אם כן למה נאמר שבעה? - לתשלומין; ומניין שאם לא חג יו"ט הראשון של חג שחוגג והולך את כל הרגל ויום טוב האחרון? תלמוד לומר: 'בחדש השביעי תחגו אותו' (כל ימי החג האמור בחדש השביעי); אי בחדש השביעי, יכול יהא חוגג והולך החדש כולו (איזה יום שירצה לתשלומי החג, אם לא הקריב בחג)? תלמוד לומר: 'אותו' (בסיפיה דקרא; תרי 'אותו' כתיב ביה [בפסוק זה]) - אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג חוצה לו. [השווה:]

ספרא פרשת אמור פרשה יב, פרק יז, מ"א-ג: וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים. לפי שנאמר [דברים טז, ח:] שבעת ימים תחגו לה' אלהיך, יכול יטעון חגיגה כל שבעה? תלמוד לומר 'אותו' - יום אחד בלבד: (ב) ואם כן למה נאמר 'שבעת ימים'? - בתשלומים כל שבעה: (ג) ומניין שאם לא חג ביום טוב הראשון של חג, חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון? ת"ל בחדש השביעי תחגו יכול אם לא חג ברגל חוגג אחר הרגל? ת"ל 'תחגו אותו': במועד אתה חוגג, ואי אתה חוגג חוצה לו.]

ומאי תשלומין (כיצד הן תשלומין)? רבי יוחנן אמר: (כולן) תשלומין לראשון (שהרי יום אחד עשה הכתוב עיקר בכולן, דכתיב אותו, ושלאחריו עשה תשלומין לו), ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה (אין לך יום בהם שאין חובתו תלויה בו בעצמו: למי שלא נראה בימים שלפניו, יום ראשון שהוא נראה להביא עיקר לדידה, וימיו שלאחריו תשלומין לו). מאי בינייהו? אמר רבי זירא: חוגג ביום ראשון (אינו ראוי ליראות כדאמרין במתניתין) ונתפשט ביום שני איכא בינייהו: רבי יוחנן אמר: תשלומין לראשון: כיון דלא חזי בראשון - לא חזי בשני, ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה: אף על גב דלא חזי בראשון - חזי בשני.

ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר חזקיה: 'נטמא ביום - מביא, בלילה - אינו מביא' (נטמא ביום: בכריתות (פ"ב מ"ג, דף ט). תנן: מזיד מביא קרבן אחד על שומאות הרבה, ואמר חזקיה: נטמא ביום שמיני - שהוא ראוי להביא קרבנות ולהתחיל מנין נזירותו, וימים שמינה קודם טומאה בטליו, כמו שנאמר [במדרש גין] וביום השמיני יביא שתי תורים או שני בני וגו' והזיר לה' כל ימי נזרו וגו' והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו [במדרש גיב] - מביא קרבן על הטומאה השנית, שכבר נתחייב בקרבן הטומאה, והתחילה [נזירות] שניה, והרי זו טומאה אחרת; אבל נטמא בליל שמיני [בין שביעי לשמיני] - אינו מביא אלא קרבן אחד: דכיון דלא יצא מטומאה הראשונה לשעה שהיא ראוי להביא עליה קרבן - לא נתחייב בקרבן הראשון, ואין לו תשלומין), ורבי יוחנן אמר: אף בלילה נמי מביא (הואיל וטבל לטומאתו ראשונה והעריב שמשו - נתחייב בקרבן, ואף על פי שאין לילה ראוי לקרבן; אלמא אף על גב דלא ראוי לקרבן - יש לו תשלומין)!? [רבי יוחנן אומר שאף על פי שהוא מנוע מלהביא בפועל בליל השמיני, היות והתחיל היום השמיני בתחילת הלילה - הוא כבר מחוייב בקרבן הטהרה מראשית הלילה; ובענין תשלומי החגיגה אמר שאם הוא מנוע מלהביא בפועל - לא נתחייב, ולא יביא אחרי כן - קשיא רבי יוחנן אדרבי יוחנן!]

[## בקרבנות - היום הולך אחר הלילה, ובטומאה הלילה היא התחלה חדשה - ונטמא עד הערב כתיב! יש אם כן סתירה מובנית בין העקרונות הפועלים. הרב וילמן העיר שבעיה זו דומה לבעית הדין הבינלאומי הפרטי, ששם יש סתירה מובנית בין הדין האישי והדין הבינלאומי.] אמר רבי ירמיה: שאני (קרבן הנדחה מפני) טומאה (ולפיכך יש לו תשלומין ואף על גב דלא נראה להביא), דיש לה תשלומין (כגון אלו): בפסח שני (שהרי מי שלא נראה בראשון - יש לו תשלומין, אבל הנדחה מפני דבר אחר - לא מצינו לו תשלומין אלא אם כן נראה להביא). [כלומר: אין להקשות מדעת רבי יוחנן בענין קרבן טומאה על דעתו בענין קרבן החג: בקרבן טומאה יש תשלומים, כגון קרבן פסח ראשון, שמי שהיה טמא פטור אבל

יביא בפסח שני קרבן תשלומים; אך קרבן מסוג אחר, כגון קרבן חגיגה - אין לה תשלומים אם לא נתחייב בה ביום הראשון.]

מתקיף לה רב פפא: הניחא [תירוש רבי ירמיה] למאן דאמר 'פסח

(חגיגה ט, ב)

שני - תשלומין דראשון הוא' (פלוגתא היא במסכת פסחים בפרק 'מי שהיה טמא' (דף צג.))
אלא למאן דאמר 'שני - רגל בפני עצמו הוא' (ועכשיו אין לך לתלות טעמו של
רבי יוחנן ב'הואיל ויש לטומאה תשלומין לשני') (ואפשר להשוות בין קרבנות הטומאה
לקרבנות החג) מאי איכא למימר [נשאר הסתירה בין דברי רבי יוחנן, כי
מפסח אין ללמוד תשלומים בעניני טומאה דוקא]?

אלא אמר רב פפא: קסבר רבי יוחנן 'לילה אינו מחוסר זמן (אין חסרון
זמן במי שהגיע לילו להקריב קרבנותיו מחר, הלכך מחוייב הוא בקרבן אלא שהלילה מעכבו מלהביא [ומשום
שנטמא ואינו יכול להביא עכשיו - כאשר יטהר מהטומאה השניה יביא שני קרבנות על שתי תקופות
טומאה])' [ההשלכה של 'לילה אינו מחוסר זמן' היא, שדין הלילה כמו דין היום
שלאחריו] (אבל חגר ביום ראשון - אין עליו שום חובת ראייה, לפיכך אין לו עליו תשלומין).

ומי אמר רבי יוחנן הכי (אין לילה מחוסר זמן)? והאמר רבי יוחנן: 'זב
שספר שבעה נקיים כמשפטו, וטבל, והעריב שמשו, וחדר) ראה אחת בלילה ושתיים ביום -
מביא (קרבן על טומאה שניה זו, לבד מן הקרבן שיביא על הראשונה, ויביא שני קרבנות כשיטהר; והואיל
ולא ראה השניה עד שיצא לשעה שהיא ראויה להביא קרבן - יש לו תשלומין [כלומר: מביא לאחר זמן], ואף
על השניה יביא; אף על פי שתחילתה בתוך זמן קרבן הראשונה - לא אמרין 'חדא טומאה היא'; ופירש רב
יוסף את הטעם במסכת כריתות: לפי שהראייה ראשונה של זב אינה אלא כקרי בעלמא, וכי חזי אינך למחר -
מצטרפת בהדייה; הכי נמי אף על פי שהיתה ראייה ראשונה בתוך קרבן ראשון, כי הדר חזי אינך למחר -
מצטרפין בהדייה), שתיים בלילה ואחת ביום - אינו מביא' ואי סלקא
דעתך קסבר רבי יוחנן לילה אינו מחוסר זמן, אפילו שתיים בלילה
ואחת ביום מביא (אפילו ראה שלשתן בלילה זה - כבר יצא מזמן ראשון, ושתי זיבות הן - אי לאו
דסבירא ליה לילה מחוסר זמן, הלכך אם ראה שתיים בלילה - הויא לה זיבה אריכתא) !?

כי קאמר רבי יוחנן (ההיא) - לדברי האומר 'לילה מחוסר זמן' (אבל
לדידיה סבירא ליה אפילו ראה כולן בלילה - מביא [שתי קרבנות טהרה, אחת על הטומאה הראשונה,
שנגמרה עם רדת הלילה, ועל הטומאה השניה שהחלה בלילה; אבל בעינן תשלומי חגיגה, מי שלא
נתחייב ביום הראשון - אינו מתחייב לאחר מכן]).

(אי אמרת בשלמא טעמא דנפשיה קאמר - אשמעינן ביה דסבירא לילה מחוסר זמן; אלא אי) 'לדברי
האומר' (קאמר)? פשיטא (מאי אשמעינן בה) !?
שתיים ביום ואחת בלילה אצטריכא ליה: סלקא דעתך אמינא כאתקפתא
דרב שישא בריה דרב אידי (דאתקיף בכריתות על הטעם שנתן רב יוסף על הדבר, כמו
שפירשתי למעלה: תדע דהא ראייה ראשונה של כל הזבים - קרי בעלמא הוא, וכי הדר חזי תרתי - מצטרפין
בהדיה, הכא נמי לא שנא; ומתקיף לה רב שישא: מי דמי? התם כולוהו בזמן חיובא חזיניהו, הכא לאו בזמן
חיובא דהאי קרבן חזייה) - קא משמע לן כדרב יוסף.

עבר הרגל ולא חג - אינו חייב באחריותו, ועל זה נאמר מעוות לא
יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות:

אמר ליה בריה ליהלל: האי 'להימנות' ? 'להמלאות' מיבעי ליה
(אצל חסרון נופל לשון 'מילוי': שחסר מצוה אחת, לא יתמלא עוד חסרון זה משחסר) !?
אלא זה שמנוהו חביריו לדבר מצוה (שאמרו לו "בא עמנו"), והוא לא נמנה
עמהן (ולא הלך; נמצא שחסר עצמו מאותו מנין - לא יוכל לימנות עוד באותו מנין, שכבר עשו את
המצוה).

תניא נמי הכי: 'מעוות לא יוכל לתקון - זה שביטל קרית שמע של שחרית
או קריאת שמע של ערבית, או שביטל תפלה של שחרית או תפלה של
ערבית; וחסרון לא יוכל להימנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה והוא לא
נמנה עמהן; אמר ליה בריה ליהלל: מאי דכתיב (מלאכי ג, יח) 'ושבתם
וראייתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו - היינו 'צדיק' היינו
'עובד אלהים' (מי הוא 'צדיק' ומי הוא 'עובד אלהים'? הלא אחד הוא!)', היינו 'רשע'
היינו 'אשר לא עבדו' !?

אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי ניהו,
ו'אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד' (אף על
פי ששניהן צדיקים - לא עבדוהו בשוה, שזה עבדו יותר).

אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה 'לא עבדו' ?

אמר ליה: אין! צא ולמד משוק של חמרים: עשרה פרסי בזוזא, חד עשר פרסי בתרי זוזי (עשרה פרסי ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד, שכבר נהגו כן, ואם תאמר לו לילך פרסה יותר - ישאלך שני זוזים).

אמר ליה אליהו לבר הי הי, ואמרי ליה לרבי אלעזר: מאי דכתיב (ישעיהו מח,י) הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני (צרפתיך ולא בכסף ולא באש, כמו שצורפים הכסף באש, אלא בחרתיך בכור עוני לצורפו בו; 'כור' הוא החרס שצורפין בו)? - מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל, ולא מצא אלא עניות. אמר שמואל - ואיתימא רב יוסף: היינו דאמרי אינשי 'יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא [רסן אדום] לסוסיא חיורא [לסוס לבן]'.¹

רבי שמעון בן מנסיא אומר: אי זה הוא מעוות לא יוכל לתקון? - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר וכו':
הוליד אין, לא הוליד לא? והא תניא: 'רבי שמעון בן מנסיא אומר: גונב אדם (גניבה) - אפשר שיחזיר גנבו ויתקן; גוזל אדם - אפשר שיחזיר גזלו ויתקן, אבל הבא על אשת איש ואסרה לבעלה - נטרד מן העולם והלך לו' (אין לו עוד תשובה, לפי שעשה דבר שאין לו רפואה) [ואפילו אם לא הוליד ממזר, רק אסרה לבעלה - כבר אינו יכול לתקן]; רבי שמעון בן יוחי אומר: אין אומר "בקרוב גמל" "בקרוב חזיר" (לקרבן, כלומר: מי שהוא מעוות מתחילתו - אין זה מעוות) אלא "בקרוב טלה" (זה לקרבן שמא נפל בו מום ונתקלקל) (כך לשון קלקול נופל באדם שהיה טוב מתחילה), ואי זה? - זה תלמיד חכם שפירש מן התורה; רבי יהודה בן לקיש: אמר כל תלמיד חכם שפירש מן התורה - עליו הכתוב אומר (משלי כד,ח) כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו, ואומר [ירמיהו ב,ה: כה אמר ה'] מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי [ויהבלו]? לא קשיא: כאן באחותו פנויה (הוליד - אין, לא הוליד - לא), כאן באשת איש (באשת איש בלא הוליד נמי יש זכרון לעוננו: שאסרה על בעלה, לא שנא אחותו ולא שנא נכרית); ואי בעית אימא: הא והא באשת איש ולא קשיא: כאן

(חגיגה י, א)

באונס [של אשת ישראל] (באונס לא אסרה על בעלה, לפיכך הוליד - אין, לא הוליד - לא) כאן ברצון (אסרה על בעלה); ואיבעית אימא: הא והא באונס, ולא קשיא: כאן באשת כהן כאן באשת ישראל (אשת כהן, אפילו באונס אסורה לבעלה; בכתובות (דף נא:): והיא לא נתפשה [במזדבן היג] - אסורה, הא נתפשה - מותרת; ואי זו? - זו אשת ישראל; ומדכתיב היא מיעוטא - הוי לומר י"ש לך אחרת שאף על פי שנתפשה - אסורה, ואי זו? - זו אשת כהן).

(זכריה ח,י) [כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה] וליוצא ולבא אין שלום [מן הצר ואשלה את כל האדם איש ברעהו] (מקרא הוא בזכריה, ודרשוהו כאן ליוצא מן התורה ובא לו לדברים אחרים): אמר רב: כיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא - שוב אין לו שלום (שאין הוראה מדבר מקרא, שהמשנה מפרשה סתימת התורה)! ושמאל אמר: זה הפורש מתלמוד למשנה (אם שמע את החכמים שהן מדקדקין ליתן טעם משניות להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר שהמשנה זו קרוי 'תלמוד'; ואם יצא מהן ונתן עסקו לגירסת המשניות - שוב אין לו שלום בדבר הוראה: שאין הוראה נכונה בדבר משנה, שכמה משניות יש שאין דבריהן מכוונים, ותירצוס בני הש"ס: הכא במאי עסקינן, חסורי מחסרה, הא מני רבי פלוני היא ואין הלכה כמותו)!

ורבי יוחנן אמר: אפילו מתלמוד לתלמוד (מש"ס ירושלמי לש"ס בבלי, שהוא עמוק, כדאמרינן בסנהדרין (דף כד.) במחשכים הושיבני כמתי עולם [איכה ג,ו] - זו הש"ס של בבלי). [בסנהדרין (כד,א)] הגירסה שונה ממה שמובא כאן, אלא: מאי 'בבלי'? א"ר יוחנן: בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד; במחשכים הושיבני כמתי עולם - אמר ר' ירמיה זה תלמודה של בבלי.

כנראה המלה 'עמוק' ברש"י כאן, אין כוונתו לשבח אלא אולי שאינו ברור ובהיר, כמו 'ומראהו עמוק' בנגעים. רבנו חננאל: אפילו יוצא מתלמוד בבלי לתלמוד ארץ ישראל אין שלום, שאין דרכיהן אחת.]

משנה :

היתר נדרים (התרת נדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הנדר) **פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו** (מעט רמז יש במקרא, ואין על מה לסמוך, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה);

הלכות שבת, חגיגות, והמעילות (הלכות שבת והלכות חגיגה הלכות מעילות) - **הרי הם כהררים התלוין בשערה** (בשערות ראש), **שהן מקרא מועט והלכות מרובות** (יש בהן הלכות שהן תלויות ברמז מקרא מועט);

הדינין, והעבודות (הלכות עבודת קרבן), **הטהרות, והטמאות, ועריות** (ערוה) - **יש להן על מה שיסמכו והן הן גופי תורה**¹. (בגמרא פריך: אטו הנך לאו גופי תורה נינהו?)

גמרא:

תניא: 'רבי אליעזר אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר 'כי יפליא' 'כי יפליא' שתי פעמים (אחד בערכין ויקרא כו,ב) [דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש] כי יפלא נדר בערך [נפשת לה'] ואחד בנדר [במדבר ו,ב: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או אשה] כי יפלא לנדר נדר נזיר [להזיר לה']²: **אחת הפלאה לאיסור ואחת הפלאה להיתר** (כוליה 'הפלאה' לשון פירוש, כתרומה: 'ארי יפריש'; ולמה כתב הפלאה בשניהן? אחת כשפירש ונדר ואסר עצמו בנדר, ואחת שחזר ומפרש לפני החכם ואומר "כן נדרתי ולדעת כן נדרתי אבל לדעת כן לא נדרתי" והרי הוא בא לידי חרטה, ומתוך כך בא לידי היתר);

רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר (תהלים צה,יא) אשר נשבעתי באפי יבאון אל מנוחתי: באפי נשבעתי, וחזרתי בי (מדקאמר 'באפי' משמע יכול אני לישאל עליו לפי שמחמת אפי ולא מדעת מיושבת נשבעתי; יש ללמוד מכאן שהמוצא פתח לנדרו לאמר "לא לדעת כן נדרתי שיקרני דבר זה שאני רואה הבא לי על ידי נדרי" - מתירין לו);

רבי יצחק אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר (שמות לה,ה) **קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו** [יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת] **(כל נדיב לבו יביאה אם עודנו לבו נודבו - עליו יביאו, ואם מתחרט - יתירו לו).**

חנניה בן אחי רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו, שנאמר (תהלים קיט,קו) **נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך** (מדקאמר "ואקיימה" - מכלל דאם רצה שלא לקיים - מתירין לו).

אמר רב יהודה אמר שמואל: **אי הואי התם - אמרי להו: ידידי עדיפא מדידכו, שנאמר** [במדבר ל,ג: **איש כי ידר נדר לה' או השבע שבעה לאסור אסור על נפשו] לא יחל דברו** [ככל היצא מפיו יעשה] - **הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלין לו.**

אמר רבא: **לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל, דלית ליה פירכא;**

דאי מדרבי אליעזר (דדריש 'הפלאה' יתירתא), **דלמא כדרבי יהודה שאמר משום רבי טרפון** (לכדרי טרפון אתא), **דתניא** [תוספתא נזיר פ"ג מ"א]: **'רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: (שנים שהיו יושבין, ובא אחד לפניהם ואמר אחד "הריני נזיר שזה הבא אצלנו נזיר הוא" וחבירו אומר "הריני נזיר שאינו נזיר" ולבסוף נמצא כאחד מהן - לעולם אין אחד מהם נזיר, שלא ניתנה נזירות (להיות נזיר בתלייה ובספק) אלא להפלאה** (בהפלאה ודאית מפורשת) ';

אי מדרבי יהושע, דלמא הכי קאמר: באפי נשבעתי ולא הדרנא בי; אי מדרבי יצחק, דלמא לאפוקי מדשמואל, דאמר שמואל: גמר בלבו (שבועה או נדר או הקדש) - צריך שיוציא בשפתיו, והא קא משמע לן: דאף על גב דלא הוציא בשפתיו;

אי מדחנניה בן אחי רבי יהושע, דלמא כרב גידל אמר רב, דאמר רב גידל אמר רב: מניין שנשבעין לקיים את המצוה (כלומר: מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה, כדי שימחר ויזדרז לקיימה)? שנאמר (תהלים קיט,קו) **נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך,**

אלא דשמואל לית ליה פירכא.

¹ שבת לב,א: תניא: **'רבן שמעון בן גמליאל אומר: הלכות הקדש תרומות ומעשרות - הן הן גופי תורה, (שבת לב,ב) ונמסרו לעמי הארץ** (שלא מסרו לבית דין למנות שומרין לדבר, והאמינה תורה את כל אדם עליהן; והן הן גופי תורה שחברים אוכלין פתן וסומכין שניטל ממנו חלה ותרומה ומעשרות; והקדש נמי מסור לכל אדם להקדיש וחל הקדש על פי כל אדם; והן גופי תורה שהיינו צריכים לחוש במטלטלין שמא הקדישו וחרז בו; ואף על גב דתקון רבנן דמאי - מכל מקום תורה האמינתו; ורבותי מפרשים **הלכות הקדש** כגון יין לנסכים, כדמפרש ב'חומר בקדש' (חגיגה דף כו:); שעמי הארץ נאמנים עליהם. ' (וקשיא לי: אי מדרבנן קאמר = דחשיב מאי דהימנהו רבנן, לא הוה ליה למיתני תרומות ומעשרות, דרבנן לא הימנהו!)

אמר רבא, ואיתימא רב נחמן בר יצחק: היינו דאמרי אינשי: טבא
 חדא פלפלתא חריפתא (גרעין אחד של פלפל) - ממלי צנא דקרי [מסל מלא
 דלעות].

הלכות שבת [חגיגות, והמעילות - הרי הם כהררים התלוין בשערה, שהן מקרא
 מועט והלכות מרובות]:

'הלכות שבת' מיכתב כתיבן (טובא אזהרות כתיבי בשבת, מאי 'מקרא מועט' דקאמר
 מתניתין)?!

לא, צריכא לכדרכי אבא, דאמר רבי אבא: 'החופר גומא (בונה בנין הוא)
 בשבת, ואין צריך אלא לעפרה (ואם אינו צריך לה אלא ליטול את העפר) - פטור
 עליה (אף על פי שהבנין בנוי - אינו חייב משום בונה)' (דבר זה וכיוצא בו - רמז מועט יש לו ללמוד מן
 התורה); כמאן? - כרבי שמעון, דאמר 'מלאכה שאינה צריכה לגופה
 (כגון זה שאינו צריך לבנין זה) - פטור עליה' (ורבי שמעון אמר מילתיה גבי מוציא את המת במטה
 לקבורו בשבת (שבת דף צג:), וקאמר רבי שמעון: פטור על הוצאה זו, שברצונו לא היתה באה אליו ולא היה צריך
 לה).

אפילו תימא לרבי יהודה (דפליג עליה - מודה בהך גומא): התם (הקובר את המת)
 מתקן (הוא), הכא (והאי חופר גומא) מקלקל הוא (את חצרו).
 מאי 'כהרדין התלוין בשערה' (דקאמר במתניתין, דמשמע שיש קצת רמז מן התורה ללמד
 זה, ומהו הרמז)?

(חגיגה י, ב)

- מלאכת מחשבת אסרה תורה (שהמחשבה חשבה בדעתו, ונתכוון לה, וזה לא נתכוון לה לבנין
 זה - לפיכך פטור), ומלאכת מחשבת לא כתיבא (וזהו רמז מועט: דאילו מלאכת מחשבת בשבת
 לא כתיבא, אלא במשכן הוא דכתיב, ולפי שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן - אנו למדין מלאכת
 מחשבת לשבת).

'חגיגות' מיכתב כתיבן (כדאמרינן לעיל, מ'וחגותם אותו [חג לה'] (שמות יב, יד; ויקרא כג, מא)?
 לא, צריכא לכדאמר ליה רב פפא לאביי: ממאי דהאי 'וחגותם אותו חג
 לה' (שמות יב, יד; ויקרא כג, מא) = זביחה? דלמא חוגו חגא (להרבות שמחה) קאמר
 רחמנא?

אלא מעתה, דכתיב [שמות ה, א: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את
 עמי] ויחוגו לי במדבר - הכי נמי דחוגו חגא הוא? וכי תימא הכי נמי, -
 והכתיב (שמות י, כה) ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות [ועשינו לה' אלהינו]?
 דלמא הכי קאמר רחמנא: אכלו ושתו וחוגו חגא קמאי (והאי 'זבחים' דקרא -
 לאו שלמים נינהו, אלא זבחת בשר לאכול)!

לא סלקא דעתך, דכתיב [שמות כג, יח: לא תזבח על חמץ דם זבחי] ולא ילין חלב חגי עד בקר,
 ואי סלקא דעתך דחוגא הוא - תרבא לחגא אית ליה?
 ודלמא הכי קאמר רחמנא: חלב הבא בזמן חג לא ילין (אם באת להקריב
 קרבנות נדריך ברגל - לא ילינו חוץ למזבח בעלות השחר)?

אלא מעתה, הבא בזמן חג - הוא דלא ילין, הא דכל השנה כולה
 ילין (בתמיה)? [ויקרא ו, ב: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח] כל
 הלילה עד הבקר [ואש המזבח תוקד בו] כתיב (מכאן אנו למדין שמעלה כל הלילה אברים ופדרים של
 קרבנות שנשחטו היום, אבל לא מעלות השחר ולמעלה, דנפטלו בלינה)!
 דלמא אי מההוא, הוה אמינא: ההוא - לעשה כתב רחמנא, האי -
 ללאו!

ללאו כתב קרא אחרינא: [דברים טז, ט: ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים] ולא ילין מן
 הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר!

ודלמא לעבור עליו בשני לאוין ועשה?

אלא אתיא 'מדבר' 'מדבר': כתיב הכא [שמות ה, א: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל
 פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי] ויחוגו לי במדבר, וכתיב התם (עמוס ה, כה) הזבחים
 ומנחה הגשתם לי במדבר [ארבעים שנה בית ישראל]: מה להלן זבחים אף כאן זבחים.
 ומאי 'כהרדין התלוין בשערה' (גזרה שוה - ראייה גדולה היא)?
 דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן (הלכך רמז בעלמא).

'מעילות' - מיכתב כתיבן?!

אמר רמי בר חמא: לא נצרכא אלא לכדתנן [מעילה פ"ו מ"א]: 'בעל הבית שהיו
 בידו מעות הקדש ונתחלפו במעותיו ונתנן בשווג לשליח ואמר לו "קח לי מהם חלוק או טלית", השליח
 שעשה שליחותו - בעל הבית מעל; לא עשה שליחותו - שליח מעל';

(שיש לתמוה ולומר): וכי עשה שליחותו אמאי מעל? וכי זה חוטא וזה מתחייב (וכי שליח זה חטא שהוציא מעות הקדש, ובעל הבית מתחייב קרן וחומש ולהביא אשם מעילות, והרי ידוע לנו בכל הש"ס שאין שליח לדבר עבירה שיהא שולח מתחייב על ידי שלוחו)? - היינו 'כהרדין התלויין בשערה'.

אמר רבא: ומאי קושיא? דלמא שאני מעילה דילפא 'חטא' 'חטא' מתרומה (לכמה דברים נאמר בתורת כהנים: נאמר במעילה וחטאה בשגגה מקדשיה' (ויקרא ה,טו) ונאמר בתרומה ולא תשא עליו חטא (במדבר יח,לב): מה התם שלוחו של אדם כמותו (דכתיב כן תרימו גם אתם (במדבר יח,כח) ואמר מר: גם אתם - לרבות שלוחכם) - אף כאן שלוחו של אדם כמותו (מה התם שלוחו כמותו);

אלא אמר רבא: לא נצרכא אלא לכדתניא [תופסתא מעילה פ"ב מ"ז]: (ברייתא היא בפרק בתרא דמעילה) 'נזכר בעל הבית' (והכי גרסינן: נזכר בעל הבית שהן של הקדש עד שלא יגיע שליח אצל חנוני) ולא נזכר שליח (מהוציאן) - שליח מעל (השליח חייב); שליח עניא מאי קא עביד (נהי דבעל הבית פטור, דכיון דנזכר אנן סהדי דתו לא ניחא ליה בשליחותיה דהאיך, ומהשתא לאו שלוחו הוא, ומיהא שליח מאי עביד)? היינו 'כהרדין התלויין בשערה'.

אמר רב אשי: מאי קושיא? דלמא מידי דהוה אמוציא מעות הקדש לחולין (אשאר כל מוציאין מעות הקדש לחולין בשוגג, שימעלו - אף זה בשוגג הוציאן; דכיון שביטל המשלח שליחותו - הוה ליה איהו מוציא)?

אלא אמר רב אשי: לא נצרכא אלא לכדתנן [מעילה פ"ה מ"ד]: 'גזבר של ההקדש אשר] נטל אבן או קורה של הקדש - הרי זה לא מעל; נתנה לחבירו - הוא מעל (דכיון שנתנם לו הוציאן מיד הקדש לחולין) וחבירו לא מעל (בכל שיעשה הוא בה דהא ידידה היא ועליה דהאיך לשלומי להקדש כדכתיב ואשר חטא מן הקדש ישלם (ויקרא ה,טז)); מכדי מישקל שקלה, מה לי הוא ומה לי חבירו? היינו 'כהרדין התלויין בשערה'.

ומאי קושיא? דלמא כדשמואל, דאמר שמואל: הכא

(חגיגה יא,א)

בגזבר המסורות לו אבני בנין עסקינן: דכל היכא דמנחה (אפילו מקמי הכי) - ברושות ידידה מנחה (הלכך: כל כמה שנטלה לא שנייה מידי, דתיפוק מידא דהקדש)! אלא מסיפא: 'בנאה בתוך ביתו' - הרי זה לא מעל עד שידור תחתיה כשזה פרוטה'; מכדי שנויי שנייה (כשקבעה בבנין, וקנייה בשנוי: שמתתה וקובעה), מה לי דר ומה לי לא דר? - היינו 'כהרדין התלויין בשערה'. ומאי קושיא? דלמא לכדרב, דאמר רב: כגון שהניחה על פי ארובה (לפקוק הארובה וכל שעה שירצה נוטלה ולא שנייה מידי): אי דר ביה - אין, לא דר ביה - לא!

אלא לעולם כדרבא ('נזכר בעל הבית כו'); ודקא קשיא לך 'מידי דהוה אמוציא מעות הקדש לחולין' - התם מידע ידע דאיכא זוזי דהקדש, איבעיא ליה לעיוני; הכא מי ידע? היינו 'כהרדין התלויין בשערה' (בסמיכה מועטת מדמינן לה למוציא מעות הקדש לחולין, שהרי קרוב הוא לאונס יותר מן השוגג).

[הלכות שבת, חגיגות, והמעילות - הרי הם כהררים התלויין בשערה] מקרא מועט והלכות מרובות: תנא: 'נגעים ואהלות' - מקרא מועט והלכות מרובות; 'נגעים' - מקרא מועט? נגעים מקרא מרובה הוא! אמר רב פפא: הכי קאמר: 'נגעים' - מקרא מרובה והלכות מועטות; אהלות - מקרא מועט והלכות מרובות; ומאי נפקא מינה? - אי מסתפקא לך מילתא בנגעים - עיין בקראי, ואי מסתפקא לך מילתא באהלות - עיין במתניתין.

[הדינין והעבודות, הטהרות, והטמאות, ועריות - יש להן על מה שיסמכו והן הן גופי תורה:] 'דינין? מיכתב כתיבן (מפורשין יפה, ומתניתין קתני 'יש להן סמיכה' משמע שאינן מפורשין)?!

לא נצרכא אלא לכדרכי (כלומר: יש בהן דברים שאינן מפורשין בפירוש, כגון זה וכיוצא בה), דתניא [מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, מסכת נזיקין, פרשה ח, עם שנויים]: 'רבי אומר: (שמות כא,כג) [ואם אסון יהיה ונתתה] נפש תחת נפש - ממון (אם אסון יהיה שמתה האשה - יתן ממון דמי האשה לירשיה, שאין עליה חיוב מיתה: שלא נתכוון לה אלא לחברו נתכוון, דכתיב [שמות כא,כב] וכי ינצו אנשים יחדיו; קסבר

רבי נתכוון להרוג את זה והרג את זה - פטור ממיתה ומשלם ממון); **אתה אומר ממון? או אינו אלא נפש ממש?**
נאמרה נתינה למטה (ונתתה נפש תחת נפש – ממון; ומאי 'נפש' – דמי הנפש) **ונאמרה נתינה למעלה** (לענין דמי וולדות כתיב ונתן בפלילים (שמות כא, כב)); **מה להלן ממון – אף כאן ממון.**

'עבודות? מיכתב כתיבן?!
לא נצרכא אלא להולכת הדם, דתניא [ספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשתא ד משנה ד]: [ויקרא א, ה: ושחט את בן הבקר לפני ה'] **והקריבו** [בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד] - **זו קבלת הדם**, ואפקה רחמנא בלשון הולכה (אף על פי שהוא לשון הולכה, אינה אלא קבלה, שהרי לאחר שחיטה נכתבה, ואין הולכה אלא אם כן קיבל הדם), **דכתיב** (גבי אברים כתיב) [ויקרא א, יג: והקרב והכרעים ירחץ במים] **והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבח** [עלה הוא אשה ריח ניחח לה], ואמר מר: **זו הולכת אברים לכבש** (דאילו הקטרה בהדיא כתיב בקרא: והקטיר המזבח) **למימרא דהולכה לא תפקה מכלל קבלה** (לכל דבריה, ואף על גב שהיא עבודה שאפשר לבטלה: שאם רצה שוחט בצד המזבח וזרק, היכא דלא בטלה - עבודה היא, ומפגלין את הקרבן במחשבתה, וצריכה כהן ובגדי כהונה, ופוסל בה אונן ויושב וערל).

'טהרות? מיכתב כתיבן?!
לא נצרכא אלא לשיעור מקוה, דלא כתיבא, דתניא [ויקרא טו, טז: ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע] **ורחץ במים** [את כל בשרו וטמא עד הערב]: **'במים' כמי מקוה** ('במים' נקודתו בפתח, משמע מים המיוחדים, לאפוקי שאובין; ומיהו מים חיים לא צריך, מדכתיב בזב מים חיים [ויקרא טו, יג] - מכלל דשאר טמאין לאו מים חיים בעו, ומיהו 'במים' במים המיוחדין – במקוה, אף על פי שהן גשמיים); **'את כל בשרו' – מים שכל גופו עולה כהן, וכמה הן? – אמה על אמה כרום שלש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה.**

'טמאות? – מיכתב כתיבן?!
לא נצרכא אלא לכעדשה מן השרץ דלא כתיבא, דתניא [ספרא שמיני פרשתא ה פרק ז משנה ו]: [ויקרא יא, לא: אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב] **'בהם' – יכול ככולן? תלמוד לומר 'מהם'** [ויקרא יא, לב: כל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר]; **'יכול כמקצתן? תלמוד לומר: 'בהם'; הא כיצד? עד שיגיע כמקצתו שהוא ככולו, שיערו חכמים ככעדשה, שכן חומט תחלתו ככעדשה** (חומט – אומר אני שהוא מין שרץ שקורין לימג"א [חילדיו]), הגדל בקליפה ההולכת ומעגלת תמיד כל כמה שגדל, ותחילת הניצר כקליפה של עדשה היא); **וכי יוסי כרבי יהודה אומר: כזנב הלטאה** (לפי שמפרכסת לאחר שנחתכה, והיינו מקצתו שהוא ככולו: שיש בו חיות).

'ערוות? מיכתב כתיבן?!
לא נצרכא

(חגיגה יא, ב)
לביתו מאנוסתו, דלא כתיבא (דאילו בתו מאשתו כתיבא: ערות אשה ובתה [לא תגלה] [ויקרא יח, יח] משמע בין שהבת ממנו בין מאיש אחר, וכתיב קרא אחרינא ערות בת בןך או בת בתך [לא תגלה ערותך] [ויקרא יח, יח] ומוקמינן לה ביבמות (דף צז). בביתו מאנוסתו; מדלא אסר הכתוב בת בתה של אשה זו אלא בבית הבת שנולדה הימנו, ובהאי קרא דאנוסה בת בתו ובת בנו כתיב, בתו לא כתיב, ואי תימא קל וחומר הוא – אין מזהירין מן הדין ואין עונשין מדין קל וחומר; דיני ממונות ומצות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד בקל וחומר, אבל לא אזהרות ועונשין; ומקראי נפקא לן במסכת מכות (דף ה:) ומהיכן נפקא לן לביתו מאנוסתו), **דאמר רבא: אמר לי רבי יצחק בר אבדימי: אתיא הנה הנה אתיא זימה זימה** (לאיסורא אתיא זימה לשריפה: כתיב בנישואין [ויקרא יח, יח] שארה הנה זימה היא, וכתיב באונסין [ויקרא יח, יח] כי ערוותך הנה; מה האמור בנשואין עשה הכתוב בתה כבת בתה וכבת בנה – אף באונסין עשה הכתוב בתו כבת בתו וכבת בנו; אתיא זימה לשריפה: מאחר שלמדת אנוסה מנשואה, ובנשואה כתיב 'זימה היא' [ויקרא כ, יד: ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה וזמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן ולא תהיה זמה בתוכם]), כמה דכתיב באנוסה דמי, וחזור ולמוד בה שריפה מאיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא באש ישרפו אותו ואתהן [ויקרא כ, יד]).

הן הן גופי תורה:
הני (דמפרשי) אין (הו' גופי תורה), הן (דלא מפרשי כולי האי) לא (לאו גופי תורה – בתמיה)?
אלא אימא: הן והן (אלו ואלו) גופי תורה.

הדרן עלך הכל חייבין